MAJA NOVAK-SAMBRAILO

POLITIČKO-UPRAVNI POLOŽAJ NINA U DOBA MLETAČKE REPUBLIKE

I. *1327—1409. god.*

Prilike u Hrvatskoj, a napose one u Hrvatskoj na jugu Velebita, nagnale su 2. veljače 1322. god. Šibenik da se preda pod vlast Venecije i da s njom 1. ožujka 1323. god. sklopi pogodbu o toj predaji. Gotovo odmah zatim to je isto učinio Trogir, 12. ožujka 1323, zatim je 18. rujna 1327. gospodstvo Venecije prihvatio Split, a 18. studenoga 1327. zaključiše Ninjani da pošalju poslanstvo u Veneciju, koje će u ime »plemića, građana, sudaca, vijećnika i cijele zajednice grada Nina« predati »na vječna vremena čitav grad, komunu, zajednicu, kotar, kneštvo, ljude i dobra Nina vjernosti, gospodstvu, vladi, zaštiti i obrani gospodina dužda i komune Venecije«, »uz pridržavanje prava gospodina kralja Ugarske«.

Sačuvao nam se je zaključak ove znamenite ninske skupštine koji još nije publiciran, a za poznavanje povijesti ovoga grada je od naročita značenja, jer iz njega vidimo tadanju autonomiju grada.

»U ime Krista Amen, godine njegova utjelovljenja 1327, 18. mjeseca listopada, XI indikcije, u Ninu. Za vrijeme gospodina Bartula (domini Barthuli sic!, o. p.) Veličanstvenog kralja Ugarske (u Ugarskoj nije nikada bio neki Bartol kralj, pa je ovo očito greška prepisivača. Tada je u Ugarskoj bio kralj Karlo Roberto, pa je sigurno stajalo Caroli, kako je ispravno prepisano u sličnom splitskom dokumentu. Prepisivač očito nije znao da je ikada Ugarska imala kralja Karla. O. p.) i Ivana prečasnog kninskog biskupa, i Jurja odličnog kneza, i gospodina Bartola sina prejasnoga muža (kod našeg prepisa u zadarskom arhivu stoji »nisi«, a očito je u originalu bilo »uiri« o. p.) časnog potestata Nina, u punom i generalnom vijeću komune i naroda grada Nina, po običaju i na uobičajenom mjestu skupljenom, na zvon zvona i glas glasnika, na kome su prisustvovali gospoda suci Slavogost

Stjepanov i Stjepan Andrijin, i stariji vijeća presuda, čija su imena ova: gosp. Vid Pertugin, Šimun pok. Hvalca, Dragoča Mihovilov, Jureša Čepinin, iz Brosinakoć Dobrozija. Također je prisustvovao istom vijeću pun i zakonit broj vijećnika, u svrhu da učini sve i pojedino, što je ovdje navedeno. Ovo vijeće zastupa mišljenje cijeloga grada. I tu je došao cjelokupan narod spomenutog grada. Isti suci i cjelokupno vijeće jednodušno i zajednički prihvatiše, utvrdiše i odrediše da biraju za sindike, izvršioce, prokuratore i specijalne poslanike svoje i spomenutog grada Nina plemenite i odlične muževe Petra pokojnog Mihovila, Jakova Petrova, Slavogosta Ivanova, da podvrgnu sebe i spomnuti grad, sa cijelim njegovim kotarom, Vladanju, zaštiti, upravljanju i obrani Svijetlog i Moćnog Gospodina Dužda i komune Venecije, kako to budu smatrali njegovi sami sindici, izvršitelji, prokuratori i poslanici da je najbolje da urede i potpišu za dobro, mirno i spokojno stanje Grada i stanovnika Nina kao i za popravak i sačuvanje prava, sloboda i dobara spomenutog grada. Oni daju i ustupaju spomenutim svojim sindicima, izvršiteljima i specijalnim poslanicima slobodan i opći mandat, u punu, slobodnu i opću upravu u svemu i pojedinome gore rečenom, da kažu, pregovaraju, učine, izlože i potpišu sve i poje- sloboda i dobara spomenutoga grada. Oni daju i ustupaju spomenutim stvarima, ili u vezi s njima, ili što traži njihovo stanje i što zahtijevaju, kako bi to učinilo Veliko vijeće, ljudi i zajednica sa sucima spomenutog grada. Oni se mogu zakleti sa svima spomenutim i pojedincima da će sve i pojedinačno izvršavati i u cijelosti ispunjavati . . .«

»Nakon što je ovo zaključeno, napisano je pročitano u prisutnosti svjedoka arhiprezbitera ninske crkve Sanacija, plebana crkve svetoga Mihovila kanonika ninskoga Disoja i Radoslava zakletih notara i drugih mnogih za to specijalno pozvanih i isto tako zamoljenih . . .«[1]

Tako je bilo sa strane ninske komune. Puna svijest autonomije, grada i komune, koji samosvjesno i slobodno, ne osjećajući pri tome nikakvu sputanost, osim one frazeološke, »uz čuvanje prava kralja Ugarske«. Nin je na sjednici, na javnoj sjednici svoje komune, potpuno samostalno i slobodno odlučio da se preda u vlast Venecije. Isto onako kako je to učinio Split, Šibenik, Trogir.

Nin nije bio osvojen ni od koga, nije kapitulirao ni pred kime, nego je izabrao sebi novoga vladara, mletačkog dužda i njegovu vladu. Razloga je za taj njegov korak bilo više, ali je najodlučniji bio što je želio živjeti u miru, neumiješan u stalne svađe i borbe između pojedinih ugarskih i hrvatskih feudalaca, koji se nisu borili ni za narod ni za domovinu nego za lične svoje interese i interese svoje porodice. Ninjanima je bilo sasvim svejedno pod čijom se vrhovnom vlašću nalaze, pogotovo otkad su svi dalmatinski gradovi zajedno sa svojim teritorijem prešli pod vlast Venecije.

[1] Privileggi della Magnifica Comunità di Nona, fol. 22 r — 30 v. U Hist. arhivu u Zadru (HAZ).

S druge strane, Veneciji je predaja Nina pod njezinu vlast vrlo dobro došla, jer je učvršćavala njezino gospodstvo na istočnoj obali Jadranskoga mora i osiguravala njezinu trgovačku i ratnu mornaricu od svakoga iznenađenja.

Tada je na jednodušni zaključak Velikog vijeća Venecije, kojemu je prisustvovao sam dužd Ivan Superancije (Superantius) dužd imenovao za opunomoćenika Venecije Nikolu de Marsilija, pisara Mletačke Republike, kojemu je Veliko vijeće dalo punomoć da »primi, drži i ima na vječna vremena pod vlast, zaštitu, obranu i vjernost istoga gospodina dužda i Mletačke komune cijeli grad, kneževstvo, zajednicu, ljude i dobra Nina...« Ovaj opunomoćenik trebao se sastati s opunomoćenicima Nina Petrom Mihovilovim, Jakovom Petrovim, Slavogostom Ivanovim i Jakovom Nikolinim i s njima ugovoriti obostrane dužnosti i prava. Što oni ugovore to će vrijediti kao obaveza dužda i vlade Venecije.[2]

Od dana kada je ninsko Veliko vijeće zajedno sa cijelim narodom zaključilo da primi gospodstvo Venecije, Nin se nije više smatrao podanikom ugarsko-hrvatskoga kralja, ali su se pregovori, izgleda, otegli, pa je tek 3. siječnja Veliko vijeće Venecije pod predsjedanjem samoga dužda prihvatilo ponudu Ninjana i Venecija je obećala da će ih štititi i braniti, i dati im sva ona prava koja imaju ostali stanovnici Dalmacije.[3]

Iza toga je »dužd sa svojim vijećem« 6. siječnja 1329. god. dao Ninjanima neka prava. Čitav je tekst, koji o ovom govori, identičan s onim kojim je ta prava Venecija dala Splitu. Međutim, u daljnjem se ponešto razlikuje, ali u biti je isti. Prema tome:

Dužd i njegovo Vijeće slati će u Nin svako dvije godine kneza, koga će izabrati Veliko vijeće Venecije, četverostrukim glasanjem. On će se zvati knez Nina (comes None).

Knez Nina upravljat će gradom i kotarom Nina zajedno sa sucima i prisjednicima, koje će birati Veliko vijeće grada Nina »većinom glasova, prema običaju, naredbama, slobodama i statutima toga grada, koja su već donesena ili će se učiniti, ukoliko nisu protiv časti gospodina dužda i komune Venecije«. Presude će se izricati većinom glasova. U slučajevima ubistva, silovanja žena, zlobnih paleža i očitih krađa sudit će knez sam, prema statutima komune Nina, a ako za to nema statuta, prema svojoj savjesti.

Knez će imati plaće 600 mletačkih malih libara[4] na godinu, koju će mu svotu isplaćivati ninska komuna, i nikakav drugi prihod. Svi

[2] Privileggi, cit. u cit. kodeksu zadarskog arhiva, fol. 30 v — 32 v.

[3] Privileggi cit., fol. 30 v — 32 v.

[4] Privileggi della Magnifica Comunità di Nona (Libro quarto). U Hist. arhivu u Zadru, fol. 22—28. Na fol. 25 stoji slovima ispisano: »Osim toga neka ima i treba imati spomenuti knez šest stotina mletačkih malih libara plaće svake godine...« U »Listinama« je očito krivo, kada stoji »libara VI mletačkih malih« (Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i mletačke republike, MSHSM I, JAZU, Zagreb 1868, str. 375).

prihodi ninske komune treba da idu komuni Nina. Knez treba da pođe u Nin i da se vrati o svom trošku. Knez je dužan da o svom trošku drži jednog »druga« (socium) i 4 sluge.

Knez ne smije da prisustvuje nikakvoj gozbi kod nekog građanina Nina u gradu Ninu i ne može pozvati nijednog Ninjanina da s njime jede u spomenutom gradu. On ne smije primiti od bilo kojeg stanovnika ili građanina Nina bilo kakav dar, bilo na koji način, osim grožđa i svježeg voća.

Knez ne smije sam ni preko drugoga svojim novcem bilo na koji način trgovati u tim krajevima, dok bude tu upravljač.

Stanovnici Nina mogu bez carine izvoziti iz Venecije drvo, pečeno kamenje i crepove za svoje kuće i uvoziti ih u Nin s time da oni koji hoće da to izvoze iz Venecije donesu pismo upućeno duždevoj kuriji od strane svoga kneza i potvrđena pečatom Nina, da su stvari koje traže potrebne za njih i njihove kuće.[5]

Ova je »pogodba« Venecije s Ninom identična s onom sa Splitom,[6] osim u plaći kneza, koji u Splitu ima 1200 malih libara, a u Ninu 600; splitski knez treba od toga platiti jednog »socija«, jednog notara i 8 slugu, ninski ne treba notara i ima samo 4 sluge.

Odnos kneza prema Veneciji je isti i tekst identičan, a isto tako i odnos prema gradu i građanima.

Nin je bio za Veneciju od vanredno velike važnosti. Koliko je on za nju značio, vidi se iz mirovnih pregovora između nje i ugarsko-hrvatskog kralja Ludovika godine 1357. Tada je Venecija na traženje Ludovikovo da mu predade sve svoje gradove u Dalmaciji dala uputstvo svojim pregovaračima da pristanu da Ludoviku ustupe Split, Šibenik, Trogir i Skradin, ali nikako ni Zadar ni Nin. »Ta dva grada ne mogu i ne smiju nikako prepustiti gospodinu kralju, jer bi to bilo nepodnošljivo«.[7]

Kralj Ludovik bio je nepopustljiv, pa je ipak Venecija Mirom u Zadru 18. veljače 1358. u Samostanu svetoga Frane reda Male braće, u sakristiji njegove crkve, ustupila Ludoviku gradove Nin, Zadar, Skradin, Šibenik, Trogir, Split i Dubrovnik i gradove na otocima Osoru i Cresu, Krku, Rabu, Pagu, Braču, Hvaru i Korčuli i cjelokupno primorje od polovice Kvarnera do granica Drača.[8]

II. *Prodaja Dalmacije god. 1409. i reakcija Nina*

Godine 1409. prodao je ugarsko-hrvatski kralj Ladislav Napuljski Zadar, Novigrad, Vranu, otok Pag i sva svoja prava na Dalmaciju Republici Veneciji. Venecija je odmah pristupila uzimanju Zadra, koji

[5] Ibid.
[6] Listine I, 368, 369.
[7] Listine III, Zagreb 1872, MSHSM, vol. III, str. 362.
[8] Listine III, str. 369.

je pokazao kao da je sam pozvao Veneciju i dobrovoljno joj se predao. To je učinio i Rab i Osor, i grad Nin, koji su sami pozvali Mlečane da dođu i uzmu ih pod svoje gospodstvo.

Godine 1409, 16. rujna, zaključilo je Vijeće umoljenih većinom glasova da prima grad Nin pod svoju vlast, slobodno i bez ikakvih obaveza. Taj je svoj zaključak saopćilo Vijeće umoljenih providurima Zadra s time da prime Ninjane prijateljski i uz znak vladine sklonosti.[9]

Venecija je odmah zatim postavila u Nin svoju posadu, kako je to učinila i za ostale gradove i mjesta, koja je uzela na osnovu kupoprodaje s kraljem Ladislavom: u Zadar, Vranu, Rabu i kule na kanalu pri ulazu u luku Šibenika. Iduće je godine 1410. ona i obnovila svoje čete i dovela ih na normalno stanje, navodeći kao razlog da ta mjesta vide kako je Venecija jaka.[10]

Budno bdijući nad stečenim novim posjedom, dala je ona naročite upute svom kapetanu Kulfa (Jadranskoga mora) Petru Lauredanu, 4. lipnja 1411, da smjesta krene u Zadar i tu naredi rektorima, koje je Venecija postavila, da pospješe utvrđivanje grada. Istovremeno je trebalo da Lauredano, zajedno s Jakovom Trivisanom, koji je išao k turskom caru kao ambasador Republike Venecije, pregleda da li je zadarska posada u stanju da se uspješno opre neprijatelju, ako bi na taj grad navalio. »I kako smo vam kazali za Zadar — piše Vijeće umoljenih, u lipnju 1411. — tako vam isto naređujemo da se pobrinete za naš grad Nin, tj. ako naša posada, koja se tamo nalazi, bude sposobna da ga čuva i brani, neka tako ostane, a ako nije, treba da odlučite koliki broj ljudi treba tamo držati... Neka naši rektori u Zadru pošalju u Nin onolik broj ljudi koliko vi odredite.«[11]

Venecija je isuviše dobro poznavala Zadar, a da bi mu tako lako mogla povjerovati da je najednom promijenio svoje prijašnje mišljenje o svom odnosu prema Republici. Ona nije mogla zaboraviti 11 zadarskih pobuna tokom povijesti Zadra protiv mletačkog gospodstva, i zbog toga je bila na oprezu, pa je, pored dobre posade u tom gradu, znala da treba da pripazi na ljude za koje je sumnjala da joj nisu skloni. Ni Nin joj nije bio naročito pouzdan. Zbog toga je Vijeće umoljenih 2. listopada 1411. donijelo zaključak da se ne odobri namjera zadarskih rektora da se iz Zadra pošalje u Nin nekoliko mlađih i za oružje sposobnijih plemića, a da neki plemići Nina dođu u Zadar, Vijeće umoljenih je izrazilo svoje negodovanje što zadarski rektori nisu otpremili u Veneciju neke plemiće, kojima su rođaci u Ugarskoj i naredilo je da se ti kao i svi sumnjivci pošalju u Veneciju. Isto je tako Vijeće umoljenih izrazilo svoje negodovanje što su zadarski rektori

[9] Šime Ljubić, Listine o odnošajih između Južnoga Slavenstva i Mletačke republike, knjiga VI, MSHSM, vol. IX, Zagreb 1878, str. 18.
[10] Listine VI, str. 116.
[11] Listine VI, 164.

poslali neke zadarske plemiće u Nin, i naredilo im da ukoliko ih nisu pozvali natrag u Zadar, smjesta to učine, jer je »Nin jedna od zadarskih luka«.[12]

Sumnjive osobe, a napose plemići u Zadru, i one koje su zadarski knezovi bili poslali u Nin, zabrinjavale su i dalje mletačku vladu. Vijeće umoljenih je zbog toga već 24. listopada 1411. donijelo zaključak da sve sumnjive plemiće koji se još nalaze u Zadru zadarski rektori, kapetan Kulfa Petar Lauredano i mletački providur za krajeve oko Zadra Jakov Trivisan pošalju odmah u Veneciju. Mletačka vlada navodi i koga sve treba da pošalju. Isto tako neka pošalju u Veneciju i one zadarske plemiće koje su bili poslali u Nin i iz Nina ih natrag pozvali. Što se pak tiče ninskih plemića, koje su oni bili pozvali u Zadar, jer su im bili sumnjivi, neka ih ne zadržavaju u Zadru, kao i druge iz Nina ili okolice, koje smatraju sumnjivim, nego neka ih pošalju u Rab i Pag.[13]

III. *Komunalna uprava*

Nin, ma da malen grad prema većima, kao što je Zadar, Šibenik i drugi dalmatinski gradovi, koji su došli pod vlast Venecije, nije nipošto ni mislio ni htio da ne sačuva barem nekako svoju nekadanju autonomiju. Ninjani su ljubomorno čuvali svoja prava i čuvali su kolikogod su mogli svoju autonomiju. S druge strane, Venecija nije pokazivala baš mnogo razumijevanja za interese ovako malih autonomnih komuna kakva je bio Nin. U travnju 1421. godine poslali su Ninjani poslanike svoje komune vladi u Veneciju, koja im je, preko svoga odbora »Mudri vijeća i Mudri novostečenih krajeva« odgovorila 7. travnja 1421.

Oni su tražili da im Venecija šalje kneza, našto im je odgovoreno da su prihodi koje bi taj knez imao premaleni i da bi teško neki mletački plemić primio tu dužnost.

Venecija nije bila na čistu kako da tretira Nin, kao komunu i kao grad. Bio joj je premalen za samostalnu jedinicu, pa je htjela da on bude vezan uz zadarske rektore, ali ne uz zadarsku komunu.[14]

Nin je Venecija smatrala još uvijek istaknutom tačkom prema neprijatelju, i on je ulazio u njene vojne planove, kao Vrana, Novigrad i drugo. Tako npr. vojnici, oženjeni ili oni koji su imali priležnice iz hrvatskih krajeva nisu mogli služiti u Ninu, kao ni u Vrani i Novigradu.[15]

Međutim, ma koliko bili mali prihodi ninskoga kneza, svejedno se našlo mletačkih plemića koji su prihvaćali tu dužnost, pa je čak

[12] Listine VI, 189.
[13] Listine VI, str. 197, 198.
[14] Listine IIII, Zagreb 1886, MSHSM, vol. XVII, str. 82, 83.
[15] Listine VIII, 149, 255.

i tražili. Kada je 1434. god. u Ninu umro knez Ivan Quirino, zamolili su njegovi sinovi da njihov brat Marko, koji je bio pošao s ocem u Nin, ostane tamo na upravi grada namjesto svog pokojnog oca, do isteka vremena do kojeg je tamo trebao biti njegov otac, i s istom plaćom koju je on imao. Veliko je vijeće toj njihovoj molbi udovoljilo 16. siječnja 1435. god.[16]

O tom rješenju obavijestio je dužd Franjo Foscari i zadarskog kneza Jakova de cha da Pesaro i kapetana Viktora Bragadina.[17]

Ninski knezovi, izabrani, kako vidimo, od Velikog vijeća Venecije, kao i svi ostali knezovi dalmatinskih komuna, znali su tu svoju čast i dostojanstveno javno pokazivati.

U Ninu je, prema tvrđenju i ninskih plemića i ninskog kaptola, postojao starodrevan običaj da knez može na traženje kaptola i komune Nina na dan prije svetkovine sv. Ambrozija ili sv. Anselma oprostiti od daljnjeg izvršenja kazne bilo kojeg Ninjanina za bilo koji zločin osuđena, osim za ubojstvo s predumišljajem ili izdaju domovine. Godine 1461, 7. siječnja, zbio se takav slučaj. Tada su došli knezu Franji Michaelu, »koji je sjedio na svom uobičajenom prijestolju u crkvi svetog Ambrozija pred velikim oltarom te crkve zajedno sa plemenitim muževima gospodinom Andrijom pokojnog gospodina Januarija i gospodinom Andrijom Braškovićem, sucima naše kurije, godine 1460, osme indikcije sedmog dana mjeseca siječnja, u prisutnosti velikog broja ninskoga naroda...« U svečanoj atmosferi, pristupio je Toma Labislavić, natpop crkve svetoga Anselma i vikar presvijetloga ninskog biskupa, u prisutnosti cijeloga kaptola, koji se je tu sakupio, i molio da knez oslobodi jednog koji je bio osuđen na smrt zbog ubojstva bez predumišljaja, i predade kaptolu, koji će ga pustiti na slobodu. Tada su doveli ubojicu, vezanih ruku na leđima, koji je kleknuo pred knezom, plakao i molio za oprost svoga zločina. Na to ga je knez oslobodio »putem milosti« i predao kaptolu. Iza toga izdao je knez povelju, koja također počinje dostojanstveno: »Mi Franjo Mihael, knez grada i kotara Nina, svima i pojedincima koji će ovo čitati neka bude spasenje u onome koji je pravo spasenje, dajemo na znanje i proglašujemo...«

Pored toga mi doznajemo iz ove povelje da je u ovo vrijeme Nin bio organiziran kao »grad i kotar« (civitas et districtus), da je imao svoje suce, a knez svoju kuriju, svoju komunu (comunitas), svoje plemiće, svog biskupa i svoj kaptol, svoje običaje, koji su vrijedili kao zakon (ex antiqua et approbata consuetudine, que pro lege reputanda est), što im je Venecija priznavala, kneževu kancelariju i svoga kancelara (cancellarius None).[18]

[16] Listine IX, Zagreb 1890, MSHSM, vol. XXI, str. 77.
[17] Ibid.
[18] Privileggi della Magnifica Comunità di Nona, Libro quarto, fol. 104—106. U Hist. arhivu u Zadru. Publ. Ljubić, u Listine X, Zagreb 1891, MSHSM, vol. XXII, str. 162—164.

Mi smo i inače iz raznih dukala upućenih knezu Nina upoznati o pojedinim prilikama ninske komune, ali nam neke pojedinosti daje napose jedan zapisnik, odnosno relacija iz godine 1461.

Godine 1461, 18. travnja, u prisutnosti kneza sastalo se je Generalno vijeće Nina, u cijelosti, svečano na zvon zvona, kako je to običaj od starine. Pored kneza bili su prisutni osmorica plemića, dok su neki bili odsutni. Radilo se o »dobru, koristi i časti i poboljšanju »Hospitala« Nina, da se zamijeni kuća toga hospitala s jednom drugom. Prijedlog je prihvaćen jednoglasno, tajnim glasanjem sa »busolima i kuglicama«.[19] Sve je izvršeno »prema običajima grada Nina«.[20]

Moglo bi se iz ovoga zaključiti s oprezom da Nin nije imao statut odobren od Venecije, nego da se u njemu upravljalo »prema običajima grada Nina«, koje je Venecija priznavala, ali ih nije napose i izričito odobrila, kako je to učinila sa statutima u drugim gradovima Dalmacije. Svakako tekst ninskog statuta još nije pronađen.

Venecija smatra Nin svojom komunom u jednakom državopravnom odnosu prema sebi kao što su bili ostali mletački gradovi u Dalmaciji. Tako, npr., kada mletački senat 28. rujna 1462. stavlja namet na dubrovačko sukno, koje se uvozi bilo u koje mjesto Veneciji podložno, eda bi se zaštitio mletački suknarski zanat, dostavlja on spomenutu odluku svim rektorima, pa se spominju rektori Zadra, Šibenika, Trogira, Splita, Cresa i Osora, Raba, Paga, Nina, Brača, Hvara, Korčule, Kotora, Skadra, Lješa, Ulcinja, Drača, Bara, Budve, Krfa, svi ravnopravno.[21]

Tako je bilo uvijek kada se radilo o civilnim stvarima: trgovini, uvozu, ili izvozu, komunalnim gradnjama, crkvi, samostanima i sl. Ali, ako se radilo o vojnim stvarima, Nin nije nipošto bio samostalan i njegov knez nije raspolagao mletačkom posadom u Ninu, nego je to bio zadarski kapetan.

U svom nalogu zadarskom kapetanu Donatu Barbaru, 18. studenoga 1461. godine, dužd Pasqualis Maripetro određuje konpetenciju zadarskog kapetana nad kaštelom Vrana, Novigrad i Nin. Svake će godine zadarski kapetan slati jednog »conestabila« zadarske posade s njegovom četom u spomenute kaštele. Ti će »conestabili« biti plaćeni od zadarske komore, i oni će za sebe i svoje vojnike primiti plaću kada krenu tamo iz Zadra. Ako pak nađe da neki kaštelani žele obavljati dužnost u tim kaštelima, neka ih tamo pošalje, s time da mogu svakog drugog dana izaći iz kaštela, ali tako da u kaštelu ostane conestabile.[22]

[19] Privileggi della Magnifica Comunità di Nona, u cit. arhivu, fol. 39 v. do 43 r.

[20] Ibid. fol. 43 r.

[21] Listine X, 226, 227.

[22] Ljubić I., Commissiones et relationes venetae I. JAZU Zagreb 1876, str. 27.

IV. *Prijedlozi za i protiv rušenja Nina*

Godine 1412, 15. ožujka, raspravljalo se u mletačkom Vijeću umoljenih da li da se Nin napusti i sruši ili ne. Bilo je onih koji su smatrali da su troškovi za uzdržavanje Nina i posade u njemu isuviše veliki za korist koja se od toga ima. Poslije duže diskusije donesen je zaključak da se odluka o tome prepusti rektorima Zadra, tj. knezu Zadra i kapetanu Zadra.

Njih dvojica su trebali ispitati koliki bi bili troškovi popravka gradskih zidina Nina, koliki bi troškovi bili kada bi se probudila ninska luka. »I, jer je zrak nezdrav, kako smo čuli, trebalo bi, da bi se to stanje popravilo, otvoriti rijeci drugi put, pa kad ona ne bi ulazila u gnjojišta spomenutoga grada, grad bi postao zdrav.« Vlada pita koliko bi to novaca stajalo i u koliko bi vremena to moglo biti uređeno. Isto su tako oni trebali proučiti da li bi se grad mogao stisnuti, tj. povući u manji prostor, i koliki bi bili troškovi da se to izvrši, kao i koliki bi onda bili troškovi izdržavanja i čuvanja. Ako bi pak oni smatrali da grad ne treba držati utvrđen, nego da se sruši, neka navedu potanko sve razloge za takvo rušenje, način na koji bi se to izvelo i koliki bi bio trošak za to. Međutim, neka grad budno čuvaju.[23]

Kada su providuri Vital Miani, Laurencije Capello i Petar Lauredano godine 1414. odlazili u Dalmaciju, dalo im je Vijeće umoljenih upute za razne gradove i mjesta. Za Nin im je dalo ovu uputu: »hoćemo da zajedno s našim knezom Zadra ili s kapetanom Zadra pođete u Nin i marljivo ispitate odnose istoga grada Nina, i ako vidite da za sigurnost i korist našega grada Zadra treba da taj grad držimo«, treba da navedu kolika je svota potrebna za njegovo čuvanje i koliko treba potrošiti za produbljenje njegove luke. Treba i to da se vidi koliko bi trebalo potrošiti da se rijeka navede na drugi tok, jer je zbog njezina prodiranja u gradske gnjojne jame zrak nezdrav. Treba istražiti uopće da li bi grad, ako bi se rijeka navratila u drugo korito, bio zdrav. Treba znati koliko to sve košta, kao i to do kada bi to bilo gotovo. Prema dosadanjim proračunima, ovo skretanje riječnog korita koštalo bi 400 dukata. Isto se je tako vlada ponovo zainteresirala da li bi se grad dao stisnuti u manji opseg, i koliko bi to koštalo.[24]

Nin je važio kao nezdravo mjesto, i to se pripisivalo »rijeci, koja utiče u jezero Nina«. Jedna komisija, u kojoj su bili rektori Zadra, tj. knez i kapetan, mletački izaslanik Nikola Basadona »zajedno s plemićima i našim ninskim građanima« donijela je zaključak da treba tako izmijeniti korito spomenute rijeke da utiče u more drugim putem, što se lako dade postići. Tako bi grad bio zdraviji, i ubuduće bi se u njemu stanovalo sa sigurnošću. Međutim su neki sumnjali da bi se skretanjem rijeke vrata luke Nina nasula. Vijeće umoljenih u Veneciji

[23] Listine VI, str. 236. 237.
[24] Listine VII, Zagreb 1882, MSHSM, vol. XII, str. 156, 157.

je na to zaključilo na svojoj sjednici da se odmah pošalju u Nin jedan ili dva stručnjaka, da to ispitaju, pa ako oni budu utvrdili da se skretanjem rijeke ne bi zasula vrata luke, neka o tom obavijeste zadarske rektore, a ovi neka smjesta započnu s radom na skretanju rijeke. Istovremeno treba da ti rektori pristupe i popravku nekih kula u Ninu, i za to im se određuje da potroše do 11,000 malih libara.

Istovremeno je Vijeće umoljenih pretreslo i druga pitanja u vezi s Ninom, o kojima je i prije raspravljalo i donijelo rješenja, koja su odgovarala, ali se to nije i izvršilo. Tako je Vijeće umoljenih konstatiralo da je grad Nin »najgore napučen«, tj. da ima premalo stanovnika. I sada ono ponovo donosi zaključak da se onima koji bi išli stanovati u Nin dadu neka od neobrađenih zemljišta koja pripadaju općini.

Godine 1453, 13. srpnja, dužd Franjo Foscari obavijestio je o tom zadarskog kneza Laurentija Lauredana i zadarskog kapetana Benedikta Mullu.[25]

Pitanje treba li sačuvati grad Nin ili ne treba bilo je stalno na dnevnom redu kada se mislilo na utvrđivanje mletačkog teritorija. Radilo se, naime, uvijek o tome da li će se gradske zidine porušiti ili u redu držati. One su bile predimenzionirane u svom opsegu prema malom broju stanovnika unutar njih. U slučaju rušenja. Nin bi bio otvoreno mjesto, i ne bi u njemu stajala nikakva posada. I ponovo je Vijeće umoljenih 18. svibnja 1451. pitalo rektore Zadra što oni o tome misle, i koliko bi, u slučaju da se zidine dovedu u stanje obrambene sposobnosti trebalo posade, koliko pješaka, da bi bilo dovoljno da ga brane.[26]

Godine 1524. podnio je bivši kapetan Zadra (1523, 1524) Zuan Moro relaciju o svom službovanju. U toj relaciji kaže za Nin da je »grad udaljen od Zadra deset milja« i da je »opseg njegov velik, ali je grad nenapučen i okružen starim i slabim zidinama« pa bi »bilo na korist Vaše Uzvišenosti da se u njemu drži mala straža, sagradivši jednu tvrđavu, jer tu ima vapna i sve potrebno kamenje«. Država bi samo platila zidare, a sve ostalo učinili bi stanovnici o svom trošku, a ostatak koji se nalazi unutar sadašnjih zidina postalo bi predgrađe (borgo). On je predlagao i to da se ninski kotar sjedini s onim Zadra. Mnogi bi se Ninjanin nastanio u spomenutoj tvrđavi, a trebalo bi s malo troška njoj na čelo postaviti jednog kaštelana. U to je vrijeme bilo u Ninu 24 plaćenika vojnika. Zadarski je kapetan predložio da se taj broj smanji, a od te uštede na broju plaćenika neka se plaća kaštelan. Ako se tako ne postupi, obrazlagao je zadarski kapetan Zuan Moro, onaj će vrlo važan položaj biti u slučaju rata vrlo lako od neprijatelja osvojen.[27]

[25] Privileggi, cit., u arhivu cit., fol. 35 r — 36 v.
[26] Listine IX, str. 379.
[27] Commissiones cit. I, str. 173.

Gotovo isto mišljenje o Ninu u to doba iznio je u svojoj relaciji, koju je podnio 20. prosinca 1525, Morov kolega s civilne strane zadarski knez Bertucije Civran.[28] I on kaže da je opseg grada velik, ali da su mu zidine »stare i gnjile«. Trebalo bi ih stisnuti i sagraditi jednu citadelu.[29]

Drugačije nije mislio ni zadarski knez Viktor Barbadico, u svojoj pismenoj relaciji podnesenoj 24. lipnja 1528. On je lično obišao Nin i njegov teritorij, za koji kaže da je vrlo lijep i vrlo plodan, »kada bi se mogao obrađivati, ali je veći njegov dio neobrađen, i to zbog straha od Turaka i Martoloza«. I on kaže za gradske zidine Nina da su »gnjile« i da je zbog toga grad gotovo nemoguće braniti, osim uz goleme žrtve. I on misli da bi zidine trebalo porušiti, grad pretvoriti u selo, i tu sagraditi kao jednu »citadellu«, što ne bi mnogo stajalo, jer bi se ona sagradila od kamenja tadanjih zidina i propalih kuća. Međutim se ne smije dopustiti da taj grad padne u tuđe ruke, jer bi se tu mogli skupljati oni koji bi htjeli ugrožavati Zadar, jer postoji mnogo sijena za hranu konja i obilje vode. Grad Nin čuva 25 plaćenika, kojima je na čelu jedan konestabile (conestabile), dok su svi domaći ljudi nesposobni za vojsku.[30]

Mletačko-turski rat, koji je planuo godine 1537, uznemirio je strahovito sve gradove mletačke Dalmacije i njihove teritorije. Ako je stanje za vrijeme mira bilo na ninskom teritoriju nepodnošljivo, a stalna bojazan od provale raznih četa onemogućavala obradu polja i pobiranje plodova s njih, sada je to bilo mnogo gore, jer iz Turske nisu provaljivale samo razne bande nego i službena vojska. Zadar je sam očekivao turski napad, za koji su Turci spremali vojsku u Kninu. Turci su napali i zauzeli Nadin, a kada su sa 600 pješaka i 2000 konjanika napali i osvojili Vranski kaštel, napustiše Mlečani Nin, koji je imao toliko slabu obranu da se nije mogao braniti.

Videći koliko je opasna situacija za Zadar, vrhovni zapovjednik mletačke vojske u Dalmaciji Camillo Orsini krene u Nin, da ga zaštiti i osigura od Turaka. Međutim je sve oko Nina bilo u pokretu, a turski pritisak oslabio uslijed odlaska mnogo vojske u Ugarsku.[31]

Godine 1550. podnio je svoju relaciju kapetan Zadra Petar Pisani. »Bio sam — pisao je on — isto tako i u gradu Ninu, i pripominjem vam da se onaj grad zbog položaja na kojem se nalazi može nazvati

[28] U Zadru je u ovo vrijeme Venecija imala dva svoja predstavnika: kneza i kapetana, prvoga za civilne, a drugoga za vojne stvari.

[29] Commissiones, cit., I., str. 183.

[30] Commissiones et relationes venetae II, JAZU, Zagreb 1877, str. 43, 44.

[31] Commissiones et relationes II, ed. cit., str. 121, 122—123. Descrizione della guerra seguita tra la serenissima republica di Venetia e sultan Solimano imperator de Turchi l'anno 1537 di Francesco Longo, ed. Ljubić, Commissiones II, str. 113 ss.

vratima grada Zadra«. Treba ga urediti i smanjiti, tako da postane neko jako utvrđenje. Ali, ako bi se on ostavio i držao onako kako je »sada, htio bih da se sasvim poruši«.[32]

Godine 1553, 8. svibnja krenuo je iz Venecije na inspekciju u Dalmaciju Gianbattista Giustiniano, zajedno sa svojim kolegom Anzolom Diedom. Ova dva sindika obišla su vrlo savjesno Dalmaciju i mleťačku Albaniju, i poslije izvršene inspekcije podnijela opsežne izvještaje.

U svom izvještaju Gianbattista Giustiniano kaže: »Nin je vrlo star grad, od Zadra udaljen 12 milja. On je bio nakićen lijepim građevinama i nastanjen od mnogo plemića, ali je sada porušen i u njemu stanuje seljački svijet, što je u velikoj mjeri nastalo zbog nameta da čuvaju zvonik, gdje po noći stražari redovita straža, i tko bi to ukinuo, omogućio bi da se onaj grad ponovo napuči, dok je on sada u svom najvećem dijelu nenastanjen i prazan.[33] Giustiniano izvještava da Nin ima svoga biskupa, da njime upravlja jedan mletački rektor, i to Zan Battista Gritti. Grad »leži sav na obali, a spojen je s kopnom preko dva mosta, koja su vrlo duga, kamena, s lukovima, pod kojim prolazi voda, dižući se i spuštajući prema svom toku. Oko grada su zidine, duge 800 koraka, ali su slabe i stare. Vrata dvaju mostova, koji vode na kopno, čuva jedan »conestabile« sa 16 vojnika plaćenika. Oni su dobro uređeni i koštaju 370 dukata godišnje. Svi su stanovnici zemljoradnici i proizvode na svojim zemljištima toliko žita i toliko vina koliko je potrebno za Nin i njegova sela, kojih ima dvanaest. Cijeli je teritorij ispunjen prekrasnim poljima sposobnim za sijanje sijena, sva su u nizini, a kada bi ona bila obrađena, davala bi golemu množinu žitija, ali su nedovoljno obrađena. U gradu živi 150 stanovnika, od kojih 30 sposobnih za oružje, a na teritoriju se nalazi 400 stanovnika, od kojih 100 sposobnih za oružje«.[34]

Giustiniano predlaže Senatu da ukine dužnost stražarenja na zvoniku u Ninu.[35]

Giustinianov kolega Antonio Diedo govori gotovo isto: »Od Zadra 12 milja daleko nalazi se starodrevni grad Nin, koji ima tako lijep položaj i sposoban za utvrđivanje kao nijedno drugo mjesto one provincije, nekoć iskićen lijepim građevinama i napučen plemstvom, ali je nepogodama vremena, ili bolje rečeno uslijed ratova, sada pust i sklonište samo seljaka. U njemu je malo skromnih kućica, i moglo bi se reći da je kao prazna kuća, koja svakoga koji je vidi navodi na plač, što u velikom dijelu proizlazi iz jednog velikog nameta, koji obavezuje one stanovnike da čuvaju stražu na zvoniku, pa kad bi se od toga njih oslobodilo, bio bi grad svakog dana sve napučeniji. Cijeli

[32] Commissiones II, ed. cit. str. 186.
[33] Itinerario di Giovanni Battista Giustiniano, Commissiones et relationes venetae II, Zagreb JAZU, 1877, str. 253.
[34] Ibid.
[35] Commissiones et relationes venetae III, JAZU, Zagreb 1880, str. 38.

je grad na laguni, i spojen je s kopnom pomoću dva vrlo duga kamena mosta na lukovima, ispod kojih prolazi voda dižući se i spuštajući, prema svom prirodnom toku. Njegov je opseg 600 koraka, ima prekrasan teritorij u vrlo prostranoj ravnici, koja rodi uvelike sijenom, i kada bi bio obrađen i nastanjen, prodavao bi veliku količinu žita; i sada proizvodi žita i vina za svoju potrebu i svojih sela, kojih ima 12. Grad je za vrijeme posljednjeg rata bio od Turaka potpuno razrušen, ali ga oni nisu zadržali, misleći da on treba da bude njihov, a nisu zatekli u njemu ama nijednu osobu. Ali se dogodilo drugačije, jer se jedna starica bila povukla u zvonik, i tu ostala skrivena dok je nisu prepoznali vojnici Vaše Prevednosti. Na taj je način, božjom voljom, grad bio očuvan da ne ostane u turskim rukama, kao ostala mjesta.«[36]

Kako vidimo, Diedo je zabilježio da je opseg grada Nina bio 600 koraka (Il circuito è di passa seicento), dok je Giustiniano kazao da je opseg bio 800 koraka.

Iste godine 1553, kada su podnijeli svoje relacije Senatu Giustinian i Diedo, podnio je i zadarski kapetan Pavao Giustinian, pod čiju je komandu spadala i posada Nina. On kaže za Nin da ga može osvojiti svaki neprijatelj koji bi ga htio uzeti, jer je potpuno otvoren, »ali bi se s malo novaca mogao pretvoriti u otok i popraviti, tako da ne bi mogao biti osvojen borbom s ručnim oružjem. To je mjesto od vrlo velike važnosti, jer od Zadra do Nina nema više od 12 milja, a morskim putem 30. Njegova luka može primiti veliku flotu, koja se može vrlo dobro opskrbljivati drvom i vodom.« Velika flota, koja bi stajala u ninskoj luci, lako bi došla i do veće količine vode, jer je preko mora »Murlaca«, koja obiluje vodom, i morskim je putem lako prijeći kanal i opskrbiti se vodom. Do Nina pak velika vojska ne može doći, jer naokolo nadaleko nema dovoljno pitke vode za veliku vojsku. Tako je Nin »najveća tvrđava, kako ja držim, što je ima Zadar«.[37]

Iduće je godine, 18. kolovoza 1554, podnio svoju relaciju zadarski knez Antonio Civran. I on opisuje Nin na sličan način, ističući pri tom da se nalazi »u močvari«, da ima »vrlo jak položaj«, ali da je »čitav razoren, i kuće i zidine«. Zbog njegova položaja »trebalo bi iz toga izvući veliku korist«, tj. trebalo bi sve to popraviti i urediti.[38]

Sasvim drugačije misli o sudbini Nina zadarski kapetan Jerolim Dolfin u svojoj relaciji od 30. svibnja 1556. On ističe za Nin da bi bio jako uporište, jer se nalazi usred jezera, kada to jezero ne bi bilo nasuto, pa se sa tri strane može do grada bilo na konju bilo pješice, a kako je tlo utvrđeni pijesak, može se bez bojazni prolaziti. Ali, da se grad utvrdi, »bio bi to bačen novac«.[39]

[36] Relatione del sindicato di Dalmazia et Albania nell'eccellentissimo senato per il magnifico meser Antonio Diedo, u Commissiones et relationes venetae III, str. 19, 20.

[37] Commissiones et relationes III, str. 51.

[38] Commissiones et relationes III, str. 57.

[39] Commissiones et relationes III, str. 86.

Zadarski knez Antonio Michiel, koji je bio na tom položaju u isto vrijeme kada je zadarski kapetan bio Jerolim Dolfin, mislio je također da Nin nije pogodan za utvrđenje, ali je predlagao da se barem poprave gradske zidine, tako da bi se unutar njih u slučaju nevolje mogli skloniti okolni seljaci. On je predlagao i to da se jarak oko grada iščisti i produbi, kako ne bi konji slobodno prolazili i ulazili u grad. Taj je jarak močvaran i zagađuje zrak.[40]

Godine 1559. bili su sindici u Dalmaciji Mihovil Bon i Gasparo Erizzo. Oni kažu za Nin da je 10 milja udaljen od Zadra, da ga more oplakuje sa svih strana, ali je to more pretvoreno u jezero, jer se kanalsko ždrijelo zatvorilo zemljanim nasipom. Oni su smatrali da bi se Nin dalo učiniti tvrđavom. Prema njima je opseg gradskih zidina 900 koraka. Uzrok propasti Nina vide ovi sindici u tome što je klima rđava, a i uslijed rušenja za vrijeme rata. Oni navode da ninska komuna ima 11 sela, u kojima živi više od 700 stanovnika, od kojih 140 sposobnih za oružje. U gradu Ninu bilo je tada 340 stanovnika, od kojih 70 sposobnih za oružje. Grad treba zadržati, ne zbog njega sama nego zbog Zadra i njegova teritorija. Onih 15 vojnika, koje šalje vlada kao posadu, isuviše je malo da bi grad mogli sačuvati od neprijatelja. Ono što bi trebalo učiniti je to, da se laguna prokopa tako duboko, da se ne može prijeći gazom.[41]

Giacomo Pisani bio je zadarski knez 1564. i 1565. godine, i podnio je svoju relaciju početkom 1566. godine. Kao zadarski knez on je gledao Nin samo kao predstražu i obranu Zadra, pa je bio mišljenja da Nin kao grad treba svakako likvidirati i priključiti Zadru, tj. upravi zadarskog kneza. Tamo gdje se sada nalazi Nin trebalo bi sagraditi jedan kaštel ili čak samo jednu kulu, u kojoj bi stajala straža. Pod upravom zadarskog kneza, tvrdio je Giacomo Pisani, bili bi i seljaci ninske komune zadovoljniji i sigurniji.[42]

V. *Odnos puka i kneza*

Ninom su za vrijeme mirnih ili relativno mirnih vremena u doba mletačkog vladanja od 1409. do 1797. godine upravljali časnici i činovnici izabrani od strane Plemićkog vijeća i knez. Do sukoba između plemića i puka nije dolazilo, koliko nam je ostalo zabilježeno, ali je znalo doći do sukoba između pojedinih vlasnika zemljišta, a i između puka i kneza.

Tako je npr. godine 1565. došao do kulminacije sukob između ninskih knezova i ninskih pučana, koji je tinjao i za prijašnjih knezova.

[40] Commissiones et relationes III, str. 101.
[41] Commissiones et relationes III, str. 129, 130.
[42] Commissione et relationes venetae III, str. 166.

Ninski su knezovi doista imali prema onima drugih gradova u mletačkoj Dalmaciji male plaće, a nije bilo ni nekih izvanrednih prihoda, jer je grad Nin bio isuviše malen prema susjednom Zadru ili Šibeniku. Da nekako nadoknade te male plaće, neki ninski knezovi iskorišćavali su svoj položaj i silili pučane na izvjesne radove, na koje ovi inače nisu trebali ići.

Kad im je konačno dozlogrdilo, ninski su pučani uputili molbu generalnom kapetanu mora Melhioru Michieliju, godine 1565, dok se on nalazio na svojoj galiji u Zadru.

Bilo je mnogo pritužaba na ninske knezove i na tadanjeg kneza. Ninski pučani su izjavljivali da »ako se tome ne stane na put, oni će biti prisiljeni ostaviti svoju vlastitu domovinu«. Uslijed nepravednog postupanja prema narodu već je nekoliko Ninjana ostavilo svoj grad i pošlo drugdje da zaradi koru kruha. »Ako je od prijašnjih knezova ovaj puk bio pritiskivan, ovaj ga sadanji knez posvema gnječi i opterećuje«.

U ovom svom podnesku navodili su pučani sve pojedinosti svojih nevolja i ono što im knezovi zlo čine, ali se nama njihov originalni podnesak nije sačuvao, nego samo odgovor generalnog kapetana mora, u kojemu on samo ponekad ide u detalje, inače samo donosi svoje rješenje.[43]

Pučani su se naročito tužili na postupke ninskog kneza i onih koji su mu pomagali kada se radilo o raznim sitnim kriminalnim slučajevima ili jednostavnim uvredama, gdje prema njihovu mišljenju nije ni trebalo nikakvih prijava od službene strane, jer su to bile domaće svađe. Međutim se poslije prijava razvio cijeli aparat, samo da bude što više troškova, od čega su knezovi imali najviše koristi.

Ali je bilo i ovakvih traženja: »da od strane kneza ne bude zabranjeno ni spriječeno pučanima da idu u lov i u hvatanje ptica, i prijelaz preko teritorija, s puškama i psima, pa i drugačije. Spomenuti pučani mogu — uprkos bilo kakvoj proglašenoj zabrani — potpuno slobodno, kad ih bude volja, poći u lov, u lovljenje ptica, i prolaziti kako su uvijek u prošlosti radili, što im sadanji knez zabranjuje, protiv izričitih dozvola koje su prije dobili.«

Na to im je traženje odgovorio generalni providur mora: »Hoćemo da njihove dozvole budu poštivane, s time da nikome nije dozvoljeno kad ide u lov da prolazi preko vinograda i žitnjaka drugih vlasnika. Oni, pak, koji načine kakvu štetu, treba da je nadoknade.«[44]

Pučani su se tužili da im knez ne dozvoljava da love ribu lađama i da im knezovi i članovi njihova dvora oduzimaju ribu, koju oni love za prehranu sebe i svoje porodice. To je tim gore što u Ninu nema stalnih ribara, nego samo ponekad idu loviti da bi uhvatili ribu za svoju potrošnju.

[43] Privileggi della magnifica comunità di Nona IV, HAZ.
[44] Privileggi, u cit. arh., l. cit., fol. 135 v.

Generalni je providur mora na to riješio da ni u kojem slučaju knez i njegovi namještenici ne smiju sprečavati taj ribolov i nikako i nipošto ne smiju oduzimati ulovljenu ribu, što je osim ostaloga i divljaštvo (villania). Uprkos bilo kojem proglasu ninskoga kneza, ninski pučani mogu loviti ribu i u ninskoj luci »tunjom«, ostima s kopna i vršama, bez pitanja dozvole od kneza, prema starom običaju kako su uvijek u prošlosti bili slobodni da čine. Isto tako mogu slobodno loviti i u rječini »mlinova«.

Ako ninski knezovi hoće da im ninski pučani rade neki posao za njih ili druge, imaju im platiti onoliko koliko se plaća za javne radove, i to 12 solida dnevno ili više, odnosno manje, prema vremenu i običaju.

Ukoliko pučani rade na javnim radovima, koje im odredi knez, treba da budu plaćeni od početka travnja do kraja rujna osam solida dnevno, a od prvog listopada do kraja ožujka šest solida dnevno.

Pučani su se tužili da im knezovi uzimaju njihove magarce i šalju po drva za svoju ličnu upotrebu, uprkos tome što je određeno drugačije od strane bivših mletačkih vlasti.

Generalni je providur mora i u tome zadovoljio pučane, naređujući knezu da on mora poštivati i slušati ono što je ninski puk u svojim privilegijima stekao.[45]

Mletačkoj je vladi i višim vlastima očito bilo mnogo do toga da ninski puk ne ozlojede, jer su pučani vrlo lako mogli da se iz Nina isele, kako su to činili i kako su se prijetili, a s druge strane ninski su knezovi nastojali da svoj položaj što više iskoriste.

VI. *Rušenje Nina*

Godine 1570. došlo je do novoga rata između Turske i Venecije, i Venecija se morala ozbiljno spremati na veliki sukob, koji joj je bio nametnut. Bila je to posljednja godina zapovjedništva u Dalmaciji generalnog providura Zuanne-a da Lezze, zapravo i jedina, jer je da Lezze postao generalni providur Dalmacije 17. ožujka 1570, a 2. studenog iste godine izabran je na taj položaj Giacomo Foscarini.[46] Godine 1571. predao je da Lezze pismeno Senatu svoju relaciju, koja je 17. veljače u tom vijeću i pročitana. Za Nin on odmah kaže da je razoružan i napušten,[47] pa tako Dalmacija ima na kopnu četiri grada: Zadar, Šibenik, Trogir i Split.

Generalni providur da Lezze opisao nam je kako je došlo do konačne odluke da se Nin poruši i napusti. I on je zapisao da je opseg ninskih zidina bio 900 koraka, da je Nin vrlo stari grad, ali da je bez ikakve obrane, i zbog lošeg zraka (cattivo aere) gotovo sasvim nenastanjen.

[45] Privileggi, cit. IV, u citiranom arhivu, fol. 135 v, 136 r, v, 137 r, v.
[46] Ljubićeva opaska pod 1) na str. 249 u Commissiones III.
[47] Commissiones III, ed. cit., str. 250.

Odmah na početku rata započela su neprijateljstva između Turaka i Mlečana, i uvelike su se razmahale borbe u okolici Nina i Zadra, uz izmjenične uspjehe i neuspjehe, i uz neslaganje između mletačkih komandanata. Mlečani su bili odlučili da poruše kaštel Zemunik i Polišane, jer ih nije bilo moguće obraniti, i jedino se Novigrad mogao održati pred malo jačom navalom Turaka. Tako su mislili zapovjednici, ali su ipak slušali naređenje iz Venecije, i odlučili braniti Zemunik i Polišane. Što da se učini s Ninom, nisu se mogli složiti. Međutim su se mletački vojnici, koji su trebali braniti Zemunik, njih 25, preplašili i napustili kaštel. Kako Turci nisu znali da su mletački vojnici pobjegli, nisu ni uzimali kaštela, i Mlečani su mogli poslati novu posadu. U to su Turci napali Zemunik i osvojili ga, a zatim napadoše Polišane, koje Mlečani napustiše bez borbe. Palo je i Vrčevo (Verzevo). Mlečani su napuštali mjesta za koja su smatrali da ih nije moguće braniti.

Među ta mjesta koja su smatrana da ne mogu odoljeti neprijateljskom napadu bio je i Nin. Mletački se zapovjednici nisu slagali što da se učini s Ninom, ali konačno prevlada mišljenje da se grad razoruža i zadrži samo Kandijska kula, u koju da se postavi posada od 12 vojnika.

Ninski se knez Pavao Zanne ranjen sklonio u Zadar, a u napušteni Nin sklonilo se mnoštvo seljaka, koji su bježali ispred Turaka, koji su se bili učvrstili u Zemuniku i oko njega i otale se svakoga dana zalijetali po okolišnom polju sve do pod same zidine Nina. Međutim je trebalo pobrati ljetinu koja je uvelike bila plodna. Generalni je providur izdao naređenje da se to učini uz pomoć vojničke straže, i to 25 konjanika, a ako ne uspije, neka se žito popali. Poslije dva dana priprema četa izađe na posao, potuče dvije manje turske čete, ali onda naiđe na treću, jaču, i doživi poraz, u kojem izgubi nekoliko vojnika, što palih, što zarobljenih. Taj neuspjeh dovede do žestoke svađe između nekih vojnih zapovjednika i ninskog biskupa.

U to je prispio i zapovjednik Giulio Savorgnano i Nin razoružao, a zidine mu dao porušiti.

Razaranjem Nina Mlečani su se oslobodili brige da ga brane, ali se time istovremeno i pomakla granica obrane Zadra prema istoku. Zemunik, Polišane i teritorij oko njih bili su u turskim rukama, i ostajao je samo Novigrad, koji je, po mišljenju generalnog providura Zuanne da Lezze, trebalo svakako čuvati i učvrstiti, jer je od Zadra bio ipak daleko, i uvelike oštećen turskim bombardiranjem. Ne smije se dopustiti, mislio je da Lezze, da Novigrad padne u ruke Turaka, jer bi onda oni postali gospodari Novigradskog mora i mogli bi to more učiniti svojom odličnom pomorsko-vojnom bazom.

Tako je napuštanje Nina dovelo ipak do velikih problema u vojnoj strategiji Mlečana i obrani Jadranskoga mora od Turaka.[48]

Međutim su se Mlečani brzo pokajali što su Nin razorili, i još je za trajanja rata, u srpnju 1572. god., generalni providur Dalmacije Giacomo Soscarini, koji je poslije toga odmah naslijedio Sebastiana Veniera na dužnosti generalnog kapetana mora, smatrao da će Nin trebati opet obnoviti.[49]

Godine 1576. je Andrea Giustiniano avogador inkvizitor u Dalmaciji, Albaniji, na Krfu, Zantu i Kefaloniji. U svom izvještaju uvelike žali što su Mletački komandanti Nin razorili i napustili, tako da su u njemu ostavili zvona, koja su neprijatelji uzeli i salili topove, kojima su došli pod Novigrad. Međutim su Turci ostali u posjedu Nina dvije godine. Tada su, podstaknuti od ninskog biskupa, Mlečani ponovo uzeli Nin, i on je ponovo počeo da živi, mada su »kako sam kazao, sve kuće i dio zidina bile porušene, i sada u njemu stanuje 814 stanovnika, od kojih je 232 sposobno za oružje. Grad ima u opsegu oko 1200 koraka, i sada ima kneza (il conte), kako je to bilo prije rata, i tu se drži jedan kapetan s 25 vojnika plaćenika, i jedna kumpanija od 10 stradiota.« Giustiniano je mislio da su vojnici plaćenici suvišni. On nalazi da je dobro što se Nin obnovio, jer je time zaštićen i njegov teritorij, u kojemu se nalaze prekrasna polja, koja bi, kad bi se obrađivala, davala koliko Zadar za prehranu treba, pa čak i triput toliko. Ali je nestašica stanovnika, i to vrlo velika. Za vrijeme rata taj je kraj uvelike stradao.[50]

Zadarski knez Aluise Dolfin vratio se iz Zadra godine 1578. Navodi razlog zbog kojega ni ninske ni zadarske zemlje koje su isturene prema Turskoj nisu obrađivane. Opasnost od napada pojedinih turskih bandi i dalje je postojala, mada je mir bio zaključen. Težaci su se teško odlučivali da obrađuju zemljišta starih gospodara, koji su i sada, kao i prije, tražili četvrtinu prihoda njihovih zemljišta, pa su ta zemljišta ostajala neobrađena. Da bi se tu pomoglo, predlagao je Dolfin da vlada izda naredbu kojom bi oni koji bi pošli da stanuju u te krajeve i obrađuju neobrađena zemljišta za tri ili četiri godine bili oslobođeni plaćanja bilo kakvih zemljarina, i da ih mogu obrađivati bez dozvole njihovih vlasnika. To bi podstaklo mnoge zemljoradnike da pođu da obrađuju ta zemljišta, pored opasnosti.[51]

[48] Relatione di me Zuanne da Lezze kavalier e procurator venuto di proveditor general di Dalmatia. Presentata 1570 adì X febraro, u Ljubić, Commissiones et relationes venetae III, str. 255, 256, 257, 258.

[49] Relatione di me Giacomo Foscarini, u G. Novak, Commissiones et relationes venetae, IV, JAZU, MSHSM, vol. 47, Zagreb 1964, str. 33.

[50] Relatione di Dalmatia e Leuante fatta del clarissimo signor Andrea Giustiniano l'anno 1576 — G. Novak, Commissiones et relationes IV, str. 179.

[51] Relatione del nobel huomo ser Aluise Dolfin, ritornato conte di Zara. G. Novak, Commissiones et relationes IV, str. 224, 225.

Mletački su visoki činovnici, i oni stalni, kao zadarski knezovi, pa i generalni providuri, i oni povremeni, kao razni sindici, vrlo dobro poznavali prilike u Ninu i oko njega i iznosili razne korisne prijedloge. Međutim su ti prijedlozi bili vrlo površni, jer se nije zahvaćalo u bit stvari i prilika. Stoljećima se uviđalo da treba temeljito očistiti čitav kanal oko grada, da je lako prijeći preko toga kanala, koji je samo nekoliko stopa dubok, i da to može učiniti svaki neprijatelj, bez ikakva napora, da je uslijed toga što se močvara sve više širi i zrak sve zagađeniji, a opet se nije u tom pogledu poduzimalo gotovo ništa.

Poslije sklopljenoga mira, kada se nastojalo obnoviti život u Ninu, nastanilo se, kako smo vidjeli, dosta svijeta u gradu, ali mnogi od njih nisu izdržali, zbog nezdrave klime. Tako je, kako su izvještavali sindici Donà Bassadonna i Pietro Lando godine 1580, zbog toga što je kanal ostao zatrpan i močvara zagađuje zrak, 10 porodica te godine ostavilo Nin.[52]

Ipak je Nin ponovo poprimio izgled autonomne komune, i godine 1580. stajao je na čelu Nina knez Piero Lippomano. Tada je grad brojio svega 525 stanovnika. Njegov je teritorij bio dosta prostran, sve do Pontadure (Vir), ukupno 18 milja, i do Ljubačkog kanala, 3 milje, sve prekrasan kraj, plodan. Pripadali su mu i Bokanjac i Grusi. Ipak taj teritorij nije bio iskorišten, jer nije bio obrađivan.

Kao posada bili su u Ninu plaćenici vojnici, njih 18, pod komandom kapetana, ali u sklopu zadarskog kapetana.[53]

Pored ove stalne posade u Ninu je bila i jedna četa konjanika, koja je pripadala zadarskom kapetanu, i on je svako osam dana vršio izmjenu te osmorice za drugu osmoricu. Ti su konjanici obilazili okolicu i stanovnici su ih rado primali, jer su u njima vidjeli zaštitu protiv eventualnih upada s turske strane.

Za Nin, a i cio njegov teritorij, bio je važan Vir (Pontadura), koji je pripadao Ninu i koji je u slučaju neprijateljskog napada mogao uvijek da služi za sklonište i stanovništvu i stoki zadarskog i ninskog teritorija. Postojala je opasnost da on bude dat pod zakup privatnicima, koji bi to mogli iskoristiti i u slučaju nevolje zabraniti ostalom stanovništvu da se tamo skloni.[54] To se je i dogodilo, mada je tome bio protivan zadarski vojni komandant, kapetan Zadra, pod čijom je glavnom komandom stajala i ninska posada. Generalni providur Grimani, kada je dodjeljivao razna zemljišta kolonima ovoga kraja dodijelio je

[52] Relatione dei signori sindici Donà Basadonna — Pietro Lando, ritornati di Dalmatia. — G. Novak, Commissiones et relationes IV, str. 246.

[53] Relatione del nobil homo signor Thomaso Moresini tornato di capitanio di Zara. — G. Novak, Commissiones IV, str. 256.

[54] Ista relacija, isto izd., str. 257.

U relaciji se kaže da je Vir (Pontadura) poluotok (peninsula) što on danas nije, jer je sa svih strana okružen morem. Istina, za oseke se nekako može prijeći, ali redovito ne. Nije međutim moguće da kapetan Zadra nije situaciju dobro poznavao.

Vir kavaljeru Vidu Matasoviću i nekim ljudima koji su bili posada na oružanim lađama, uz obavezu da plaćaju mletačkoj vladi osminu godišnjih prihoda, što je iznosilo oko 1500 lira godišnje.[55]

Nin je propadao sve više, u prvom redu zbog nezdrave klime i bolesti koje su dolazile od močvare, koja ga je okruživala, a da se uza sve to nije nikako pristupalo nekoj pa i primitivnoj asanaciji. Godine 1581. već se bilo iz Nina iselilo preko polovinu stanovništva.

Važnost Nina za obranu Zadra, Novigrada i ostalog okolnog teritorija znali su vrlo dobro ne samo zadarski kapetani nego i zadarski knezovi. Oni su tražili od vlade u Veneciji da pomogne Ninu, koji je propadao, a u slučaju rata bi u stanju u kojem se tada nalazio pao vrlo lako i brzo u neprijateljske ruke, čime bi bio ugrožen i Zadar i Novigrad.

Trebalo je u prvom redu, kako smo to istakli i kako su ponovo naglašavali i zadarski knezovi, da se prokopa kanal oko grada, i to u svrhu obrane, i u svrhu isušenja močvare, koja je prouzrokovala bolesti i u vezi s time bijeg iz Nina. Pored toga je trebalo pročistiti luku i ulaz u nju, jer se to nalazilo u takvu stanju da u luku nije mogla ući lađa od 40 stara nosivosti. Uslijed toga ne bi se gradu moglo pomoći s morske strane, jer su ne samo galije nego i oružane lađe bile od veće nosivosti. Kako lađe za plovidbu u Novigrad moraju proći mimo samu ninsku luku, u slučaju da bi on pao u neprijateljske ruke, bio bi i Novigrad izgubljen. U tom slučaju bi i otok Pag i svi otočići do njega došli u veliku opasnost i stanovništvo bi bježalo. Turci bi mogli tamo držati bracere i napadati primorska mjesta. Kako teritorij Nina dolazi gotovo do samog grada Zadra, bio bi Zadar u najvećoj nevolji.

Zadarski knez Alvise Barbaro, koji se je godine 1582. vratio u Veneciju, napominje kako je lično pošao da vidi Nin. On predlaže svojoj vladi da u njemu načini jedno utvrđenje, a ostalo što je preostalo od nekadanjih zidina da sasvim poruši. Napose je Barbaro preporučivao da se izdubi luka bar toliko da mogu u nju ući lađe od barem stotinu stara. Jedna takva barka, s odgovarajućom posadom i artiljerija, mogla bi biti njegova stalna posada.[56] Nin je tada brojio 565 stanovnika, od kojih 159 sposobnih za oružje.

Službeno je između Venecije i Turske vladao mir i bilo je očekivati da će tako biti i na tursko-mletačkoj granici nedaleko Nina, kojeg je teritorij, kao i onaj Zadra, graničio s turskim. Taj je dio turskog teritorija pripadao Ličkom sandžakatu, koji je osnovan poslije prošlog rata. Počinjao je kod Senja i svršavao na rijeci Krki, u duljini više od 130 milja, a u širini do 60 milja. Taj je sandžakat bio pod bosan-

[55] Relatione del nobel homo signor Lorenzo Cocco ritornato di capitanio di Zara. — G. Novak, Commissiones et relationes venetae IV, str. 292.

[56] Relatione del nobel huomo ser Aluise Barbaro ritornato di conte da Zara. — G. Novak, Commissiones et relationes IV, str. 310, 311.

skim pašom, kako su to bili sandžakati Bosne, Požege, Zvornika, Desnića, Klisa i Vojvodstva, protežući se od granica Hrvatske do Crne Gore, blizu Kotora.[57]

Od godine 1589, puna 32 mjeseca, bio je generalni providur Dalmacije Ferigo Nani, iskusan vojskovođa i odličan upravljač. On je vrlo dobro poznavao sve prilike oko Nina i Nin, za koji je u svojoj relaciji, koju je 10. prosinca 1591. podnio Senatu, pisao da je »mjesto samo po sebi od mala značenja, i što se njegove vrijednosti tiče i što se tiče njegovih stanovnika, koji su gotovo svi težaci, ali je od najveće važnosti zbog drugih razloga, jer bi njegov pad u turske ruke mogao nanijeti vrlo veliku štetu interesima Prejasnog vladanja«. Za vrijeme prošlog rata uzeli su ga bili Turci, ali im nije bilo stalo do toga da ga zadrže, nego su ga onda napustili i omogućili mletačkoj vojsci da u nj uđe. Kasnije su se oni zbog toga pokajali, jer da su ga zadržali bili bi ostali gospodari većeg dijela zadarskog teritorija. Ferigo Nani ističe važnost ninskog položaja, ali kaže da Nin ne bi trebalo utvrditi, nego potpuno porušiti gradske zidine, koliko još postoje, a i kule. »Ali, jer bi nekome izgledalo zazorno da se poruši neki grad, treba znati da u spomenutom gradu stanuju samo težaci, njih 600 ili 700, i da nema nego samo 3 zidane kuće, vrlo male, sve su ostalo kolibe načinjene od suhozida bez vapna, pokrivene slamom, koje se vrlo brzo mogu razrušiti.«[58]

Sasvim je drugog mišljenja bio zadarski kapetan Andrea Soranzo, koji je 6. kolovoza 1593. god. podnio Kolegiju svoju relaciju o prilikama u mjestima pod njegovom komandom. »Ja moram također, jer je grad Nin u jurisdikciji Zadra, svratiti pažnju Vašoj Vedrosti da se on nalazi na takvu položaju da bi to trebalo više cijeniti nego se cijeni sada, jer kada bi on pao u ruke neprijatelja (što ne dao Bog), koji bi ga, da hoće, bez ikakve poteškoće mogao imati ... mogao bi Turčin u njemu držati velik broj vojske i drugog naroda.« Oni bi tada mogli lako prijeći na otok Pag i druge otoke, a mogli bi ugroziti i zadarske otoke, jer bi im bilo omogućeno da grade lađe. Zbog svega toga je kapetan Soranzo predlagao, da se unutar Nina sagradi utvrda, i to na strani luke. Tu bi morao boraviti knez, a od mora do grada trebalo bi produbiti kanal, kojim bi u svako doba mogli oružani brodovi da doplove i pomognu živežnim namirnicama i drugim potrebnim stvarima. Bilo bi dobro na ulazu u luku sagraditi jednu kulu, koja bi čuvala luku.[59]

I dalje zadarski knezovi su u svojim relacijama vodili računa o Ninu, jedni da se utvrdi, drugi da se napusti, a većina da se tamo

[57] Relatione del dilettissimo nobil homo Ferigo Nani ritornato di proueditor generale in Dalmatia — letta nell'Eccellentissimo Senato a X. decembre 1591. — G. Novak, Commissiones et relationes venetae V, Zagreb 1966, str. 28.

[58] Commissiones cit. V. str. 29.

[59] Realatione del nobil homo ser Andrea Soranzo ritornato capitanio di Zara. — G. Novak, Commissiones et relationes V, str. 71, 72.

sagradi utvrđenje i pročisti kanal,[60] a generalni providur Nicolò Donado, godine 1599, da se Nin sasvim sravni sa zemljom, a ono malo stanovnika skloni u neko drugo mjesto uz more, okruženo suhozidom.[61]

Godine 1616. podnio je svoju relaciju generalni providur Dalmacije i Albanije Lorenzo Venier. Izvještavajući vladu o stanju u Dalmaciji, tom je prilikom iznio da je dao u Ninu urediti dvije male kule (dui torrette) i da se restauriraju dva pokretna mosta, prema upustvu koje je dobio od Vijeća umoljenih u Veneciji, 12. septembra. On zatim dodaje da to nije dovoljno da osigura »onaj grad od opasnosti, koje mu prijete, jer je na nekim mjestima toliko otvoren uslijed ruševina zidina, i toliko pogodan za eskalaciju luke« da spomenute male kule ne bi ničemu koristile. Trebalo bi Nin sasvim sravniti sa zemljom, jer se ne bi moglo braniti ga i sačuvati za Republiku.[62]

Na početku rata godine 1646, kada su se regularne turske i mletačke vojske sukobljavale na širokom prostoru između Zadra i Novigrada, kada se bori za Novigrad, Krapanj, Zemunik, ne igra Nin[63] nikakvu ulogu, jer je mjesto sasvim napušteno.

Čak i mjesta kao Biograd, Islam, Turanj bila su uzeta u obzir od strane generalnog providura Foscola. Žestoke borbe, koje su se vodile za Nadin, Ražanac i Novigrad, dakle u neposrednoj blizini Nina, mimoilazile su Nin.[64] Naizmjenični uspjesi i neuspjesi, prodiranje mletačke vojske prema istoku, osvajanje Zemunika, Drniša, Knina, Klisa (1648), sve je to bacilo u zaborav sa zemljom sravnjeni Nin, u kojemu gotovo i nije bilo nikoga.[65]

Rat se vodio daleko od Nina, ali nije prestajao, nego se produžio još punih 20 godina, sve do 1669. godine.

Godine 1669, 6. rujna, sklopljen je mir između Turske i Venecije, u kojem je Venecija izgubila Kandiju (Kretu), osim neznantnog uporišta, dok je u Dalmaciji trebalo vrijediti načelo da svakoj zaraćenoj strani ostane ono što je u momentu sklopljenog mira držala u svojim rukama. Jedino je izričito pripao Veneciji Klis sa svojim teritorijem. Mlečani su tražili da sve ono što su oni bili osvojili pripadne njima, a Turci su naprotiv tvrdili da pojedinačna osvajanja ponekih mjesta i njihovo kratkotrajno držanje ne daju pravo na trajan njihov posjed. Istina je da su Mlečani bili osvojili Zemunik, Vranu, Drniš, Ostrovicu,

[60] Relation di ser Christoforo Canal conte di Zara 1594. — G. Novak, Commissiones et relationes cit. 110, 111. — La relation del nob. ho. ser Lunardo Zulian ... 1596 — ed. cit. 158. — Relatione — Giulio Contarini conte di Zara 1598 ... ed. Commissiones et relationes venetae, ed. cit., str. 234.

[61] Rel. Nicolò Donado prov. gen. 1599. ed. Commissiones V, str. 290.

[62] Relatione Lorenzo Venier — U Archivio di stato u Veneciji, Relazioni, Secreta V, Busta 67.

[63] Girolamo Brusoni, Historia dell'ultima guerra trà Veneziani e Turchi, Bologna 1676, str. 91 ss.

[64] Brusoni, o. c. P. I. str. 94, 95.

[65] Giovanni Garzoni, Della historia delle guerre di Dalmatia sotto il generalato di Leonardo Foscolo, Venetia 1648, passim.

Knin, ali su ih Turci opet zauzeli. Komisije određene za ustanovljenje nove granice između Turske i mletačke Dalmacije nisu nikako svršavale svoj posao i nisu ga ni svršile do novoga rata, koji je Venecija zametnula s Turskom god. 1684.[66]

Nin poslije rata 1645—1669. nije stvarno ni postojao.

Već za vrijeme rata godine 1570—1573. Turci su bili osvojili Nin, a Mlečani su bombardiranjem s galija i oružanih lađa grad uništili, a Turci su ga onda zapalili i napustili. Grad je bio gotovo uništen, ali ne toliko da se ne bi mogao ponešto obnoviti.

Nin se ponovo poslije sklopljenog mira 1573. godine podizao, ljudi su se vraćali u svoje kuće, komuna je djelovala, knez i Veliko vijeće upravljali i dijelili pojedine časti i dužnosti, biskup i svećenstvo obavljali svoje procesije i crkvene čine, vratili se i zidari, drvodjelci, kovači, gostioničari i grad je ponovo živio, makar skromno i u najvećem dijelu nastanjen od težaka, dok su vojni i civilni zapovjednici u Zadru iznosili svoje prijedloge da li da se grad kao utvrđenje zadrži i uredi ili ne.

Tako je to išlo, pomalo bijedno, sve do novoga rata, koji je planuo između Venecije i Turske godine 1645. Ponovno i to definitivno paljenje i rušenje Nina bilo je odmah tj. 1646. god. aktuelno. Kuće su se rušile i palile, što su činili i domaći i vojska, a galije su pri tome pomagale bombardiranjem s morske strane, tako da neprijatelj kad dođe ne bude imao gdje da se skloni. Nin ponovo nije postojao, ali ne samo stvarno, sa svojim kućama i okružen zidovima, nego ni kneza nije mletačka vlada imenovala, a biskup se sklonio u Zadar, svećenici su izbjegli, neki u Veneciju, neki u Istru, pučani po otocima, plemići ponajviše skloniše svoje porodice u Zadar i okolna mjesta, a oni koji su to mogli pošli su u vojsku u borbu protiv Turaka. Poginula je tako porodica Marchi, otac i četiri sina, dva brata Tisabosco, kapetan Zuane i poručnik Franjo, tri brata Guavallà, jedan na Levantu, drugi zarobljen pod Kninom, gdje je poginuo, treći u borbama na Kreti, gubernator Ivan Parenzi i njegov rođak Ivan, knez Toma Segotić pao je pod Gradiškom i s njime utrnuo njegov rod. U borbama je poginuo Nikola, Bernardin i Pavao Pritić, zatim Pavao Foza i toliki drugi.[67] Gotovo nije više ni bilo plemićkih porodica, a ni Veliko vijeće nije se sastajalo, jer nije bilo moguće sastaviti potrebnu komunalnu upravu. Ni kneza nije bilo ni grada.

Uza sve to nije Venecija ukinula ninsku komunu, koja je doista postojala samo na papiru.

[66] Battista Nanni u Degli istorici delle cose veneziane i quali hanno scritto per pubblico decreto, Tomo nono, Venezia 1720, str. 609; Cattalinich, Storia della Dalmazia, Zadar 1835, str. 139, 140; — G. Novak, Prošlost Dalmacije II, str. 225.

[67] Privileggi della Magnifica Comunità di Nona, Libro IV. — U arhivu u Zadru, fol. 82 r, v, 83 r, v.

Ali osim izbjeglih plemića bilo je mnogo izbjeglih građana i pučana, koji su stanovali u Zadru, odnosno nekim primorskim i otočkim mjestima. Oni su vrlo dobro znali koji su njihovi teritoriji u ninskoj komuni, koji su istina s početka bili neobrađeni, ali na koje su oni polagali svoja prava i čekali da rat prestane i da ponovo krene sve po starom. Šta više, mnoge su porodice, kojih su imanja bila na granici ninske i zadarske komune ili nedaleko od nje, živeći u Zadru pobirali plodove i prihode sa svojih zemljišta, koja su malo ili nimalo bila napadana od Turaka.

Bilo je tu zemljišta kojih su vlasnici poginuli u ratu i koja nije imao tko naslijediti. Mnogo je zemljišta prisvojeno i obrađivano, a da onaj koji ih je obrađivao nije nikoga pitao za dozvolu da ih obrađuje i nikome ništa nije davao.

Posebno treba odijeliti stare sukobe između zadarske i ninske komune zbog pojedinih pograničnih zemljišta. Ti su sukobi mnogo puta dolazili do mletačkih vlasti u Veneciji, pa i do Senata, odnosno Vijeća umoljenih, i tu se redovito rješavalo tako da su i jedni i drugi pozivani na umjerenost i sporazum. Kako su većinom Zadrani bili oni koji su oduzimali Ninjanima, vlada je gotovo uvijek spor rješavala u korist Nina.

VII. *Samostani*

Još su u XIII stoljeću došli u Nin dominikanci, koji su u njemu osnovali svoj samostan. Neko posebno djelovanje tog samostana nije nam poznato, kao ni to kako i zašto je on prestao postojati.

Venecija je zatekla u Ninu uređenu biskupiju, s brojnim kaptolom i razvijenim vjerskim životom. Pored biskupa i kaptola uza nj postojao je u Ninu i samostan svete Marcele.

Turske provale na teritorij oko Nina, pa čak i u sam Nin, djelovale su naročito jako na koludrice spomenutog samostana, koje su se oko 1500. god. ili možda još nešto prije toga preselile u Zadar i tamo osnovale samostan sv. Marcele uz crkvu sv. Marije Nove.

Ali su prihodi iz kojih se taj samostan u Ninu izdržavao bili sa zemljišta na niskom teritoriju, i trebala je naročita dukala da im omogući da se ti prihodi prenose u Zadar za novi samostan. To je i postignuto, pa je 1502. god. svojom dukalom od 30. svibnja dužd Leonardo Lauredano naredio da tako bude.[68]

Međutim, kad je mletačko Vijeće umoljenih na molbu istih koludrica zaključilo da se tijelo sv. Marcele, koje se nalazilo u Ninu, prenese u crkvu sv. Marije u Zadru, nastala je u Ninu velika uzbuđenost i protesti, pa je to isto vijeće još 28. svibnja iste godine promijenilo svoj zaključak tako da je odredilo da te moći ostanu u Ninu.[69]

[68] U Arhivu u Zadru, Privileggi di Nona IV, fol. 51 v, 52 r.
[69] Privileggi di Nona, IV, cit. fol. 50 v, 51 r.

I kasnije, kada su nastali neki prigovori u vezi s pripadnošću prihoda samostana sv. Marcele, koji su se nalazili na ninskom teritoriju, a samostan u Zadru, znale su koludrice u Zadru uvijek isposlovati da im duždevi izdadu povoljnu dukalu.

Na početku rata 1645. god. prenesene su moći sv. Marcele, zajedno s moćima sv. Anselma i sv. Ambrozija, i smještene u jednu kasu u zadarskoj katedrali. Malo kasnije prenesene su te moći u kapelu Svete Marije Anuncijate (od Navještenja), koja je tada pripadala samostanu sv. Marcele u Zadru i bile pod trima ključevima, od kojih je jedan imao držati onaj predstavnik državne vlasti kojemu je bila povjerena uprava Nina, drugi jedan prokurator koga ninski biskup postavi, a treći jedan prokurator koji nije svećenik i koga izabere Veliko vijeće Nina, s tim da »kada bude sklopljen mir i grad Nin bude ponovo napučen« može ninska komuna te moći prenijeti natrag u Nin.[70]

Samostan sv. Marcele ostao je i dalje u prvom redu ninski samostan, u koji su se primale kćeri Nina. Inače on nije s Ninom više imao nikakve veze, tim manje što Nin nije zapravo ni postojao, kako smo to prije vidjeli.

Ne iz ovog vremena, kada je Nin doista bio sasvim popaljen i razoren, nego gotovo pola stoljeća prije toga (godine 1609), kada se on bio poslije teških nevolja koje je pretrpio u ratu 1570—1573. znatno oporavio, vidimo u Ninu i jednu svijetlu pojavu. Tada je Nin imao ne samo biskupa i kler oko njega, komunalnu upravu i Veliko vijeće, nego i svoga učitelja škole (maestro di scola di Nona). On je bio plaćen »prema starom običaju«, i to 20 dukata na godinu, od čega je polovinu davalo crkovinarstvo, a polovinu uprava zaklade siromašnih,[71] koji su prihodi već davno, još u srednjem vijeku, bili fiksirani.

VIII. *Stvaranje novog plemstva*

Nin je bio potpuno porušen i popaljen, nenastanjen i pust. Tada se je 13. srpnja 1656. sastalo Vijeće plemića Nina u dvorani Girolama Lauredana, kapetana i zamjenika zadarskog kneza i Nina, na njegov poziv. To su »vijeće« sačinjavala zapravo svega trojica, i to: on kapetan i zamjenik kneza, zatim Ivan Tonini i Ivan Cassio. Zadatak je toga vijeća bio da »agregira porodice časne i obrazovane (civili) u broj i udruženje spomenutih plemića«, tj. da obrazuju novo ninsko plemstvo. Pri tome su spomenuta dvojica iznijela molbe koje su im u tu svrhu agregacije bile podnesene.

[70] Rješenje generalnog providura Dalmacije i Albanije Antonija Bernarda od 11. kolovoza 1656. Privileggi di Nona IV, u Arhivu u Zadru, fol. 90 r, v, 91 r.

[71] Privileggi di Nona, cit., fol. 64 r, v, 65 r.

Izabrani su bili: Andrija Perugini, dr Mihovil Vitanović, poručnik Andrija i kapetan Zuanne Cavalla, Sebastijan Ponte i njegov brat Marko.

Kada je ovako obavljen ovaj izbor, pristupilo se obrazovanju vlasti. Za »savjetnike« izabrana su dvojica, a ne četvorica, s obzirom na još nedovoljan broj vijećnika. Ta su dva »savjetnika« bili Ivan Tonini i Ivan Cassio. Za prokuratora gradnje i siromaha, za što se uzimao novac ninske desetine, izabran je na dvije godine Andrija Perugini, za prokuratora grada Sebastijan Ponte na dvije godine, i isto tako na dvije godine za suca ispitivača Ivan Parenzi.[72]

Sedam godina iza toga, 7. svibnja 1663. god., sastalo se Vijeće plemića grada Nina u sali audijencija palače generalnog providura Gerolima Contarinija, »dozvolom i dopuštenjem Njegove ekcelencije Franje Grittija, kapetana i zamjenika kneza Zadra i Nina, po naređenju gospodina Ivana Cassija, doktora prava, jednog od časne gospode savjetnika one najvjernije komune, jer je u međuvremenu umro njegov kolega Ivan Tonini. »Na tom su vijeću bili prisutni: Generalni providur Gerolimo Contarini, Francesco Gritti, kapetan i zamjenik kneza, Giorgio Barbaro, kamerlengo i blagajnik Zadra, Bertuzzi Contarini, sin generalnog providura, dr Ivan Cassio, Petar Pavao Parenzi, tek izabran, kapetan Marko Ponte, koji je isto tako prvi put prisutan i položio zakletvu, Sebastijan Ponte, Andrija Gavalla, koji je položio zakletvu, i Bernard Tirabosco, koji je položio zakletvu.

Zaključkom vijeća primljeni su u vijeće: sin Sebastijana Ponte Ivan Krstitelj i Juraj Cassio, sin Ivana Cassija, mada nisu imali navršenih 20 godina, kako je to bilo propisano, nego samo 18. Oni su odmah i uvedeni u vijeće i položili propisanu zakletvu.

Svi su naime izabrani novi članovi vijeća bili birani lično i zajedno s njima i njihovi potomci, ali s time da navrše propisanu dob.

Iza toga je ovo vijeće nastavilo s novim agregacijama, pa je tako agregiran u ninsko Veliko vijeće padovanski plemić Askanije de Strasoldo, koji je nekoliko godina prije toga služio kao kancelar u ninskoj komuni. Istog dana, 7. svibnja, predložen je za ninskog plemića i člana Velikog vijeća kolonel Vuko Crnica, koji je jednoglasno izabran. Zajedno s njime izabran je kolonel Marko i kapetan Stjepan Crnica, svi zajedno sa svojim potomcima. Iza toga je istoga dana izabran i Jakov Foca (Foza), koji je još istog dana položio zakletvu. Na red je došao Šimun Budini, koji je izabran i odmah primljen u Vijeće i položio zakletvu.

[72] Nona in Dalmazia, Libro I de Cons. — Consiliorum Liber I. U Arhivu u Zadru, fol. 1 r — 7 v.

Na ovom svom zasijedanju zaključili su ninski plemići i to da »ubuduće neće moći biti primljen za plemića ovog vijeća tko nije rođen u zakonitome braku i tko ne podnese jasno uvjerenje da se ni on sam ni njegov otac ni djed nisu bavili zanatom mehaničkim ili zanimanjem koje nije dostojno civiliziranog života.«[73]

Iza toga je na ovom zasijedanju, na kojemu je prisustvovalo 12 članova Velikog vijeća, utvrđeno da je potrebno i moguće da se popune neke dužnosti i časti koje se prije nisu mogle u redu popuniti, jer je broj članova vijeća bio premalen. Tako je zaključeno da se biraju tri umjesto dosadanja dva »savjetnika«, zbog toga da u slučaju ako je jedan od njih odsutan mogu biti prisutna dvojica, da zastupaju interese komune, zatim prokurator crkve i siromaha, prokurator grada, sudac ispitivač (giudice esaminatore). Oni treba da ograniče cijene namirnica grada Nina, »kako je to bilo u prošlosti«, zatim neka se izabere jedan odvjetnik (auocato), koji će braniti prava ove komune, kako se to prije činilo.

Ovaj je prijedlog primljen od svih 15 prisutnih glasača.[74]

Je li ninsko plemićko vijeće ovaj svoj zaključak i provelo, nismo mogli ustanoviti, jer poslije ove sjednice punih 80 godina nema nikakva zapisnika. Prvi je idući zapisnik plemićkog vijeća Nina tek od 24. svibnja 1742. godine. U to vrijeme Nin ima svoga kneza, Marka Loredana. Pristanak na tu sjednicu dao je generalni providur, a prisustvovao je njoj i Marko Loredan, »knez i rektor«, i »savjetnik« Barbaro Nikola Mišković. Svrha je sjednice bila da se »ustanove dužnosti i agregiraju konsorciju (Consorzio) druge porodice«, kao i sve ostalo što bi išlo na javnu i privatnu korist same komune. Sjednici je prisustvovalo, zajedno s knezom i savjetnikom, njih sedam. Pored kneza bila su na vijeću šestorica ninskih plemića: Nikola Barbaro pok. Aurelija Mirković, koji je bio »savjetnik«, Petar Mersio, Ivan Andrija Mirković, kapetan Juraj Franjo Mirković, Vinko Crnica, Aurelije Massimo Mirković, a zbog bolesti se ispričao Ivan Bonifacije Zorović.

Kako vidimo, od šestorice, odnosno sedmorice tadanjih ninskih plemića, trojica su bila Mirkovići. Tužna je to bila slika, poslije osamdeset godina, kad ih je ipak bilo prisutno 15.

Na tom se vijeću zaključilo da Juraj Franjo Mirković bude zapisničar i da uopće bude kancelar komune, da čuva spise koji joj pripadaju, jer su gotovo svi prijašnji spisi izgubljeni.[75]

Iza toga su izabrana dva »savjetnika«: Petar Mersio je predložio Barbara Nikolu Mirkovića, a Barbaro Nikola Mirković Petra Mersija, i oba su bila izabrana. Tada je izabran za kancelara komune Juraj Franjo Mirković.[76]

[73] Consiliorum Liber I, u spomenutom arhivu, fol. 14 v.
[74] Liber Consiliorum I, fol. 15 r, v i 16 r.
[75] Liber Consiliorum I, fol. 16 v, 17 r.
[76] Ibid.

Izbor drugih dužnosti određen je za sjednicu koja će biti 14. lipnja.

Na toj izbornoj sjednici bilo je prisutno 8 članova vijeća i izabran i odmah uveden u vijeće Franjo Ruić, paški plemić, zatim paški plemić Ivan Diodato. Na istoj sjednici ninskog Velikog vijeća agregirani su zadarski građani Antun i Julije Guerini, zatim kolonel Josip Giusti, Antun Giusti, i Ivan Antun Giusti, pa Jakov Zanchi, zadarski građanin, i drugi zadarski građanin Albert Canova.

Prilike su se u Ninu sve više stabilizirale, toliko da je 6. srpnja 1752. »sazvano i skupljeno Veličanstveno (Magnifico) vijeće grada Nina u sali kneževe palače (nella sala del Palazzo Pretorio) na zvon zvona poslije uobičajenih znakova, u prisutnosti Presvijetloga kneza Alesandra Bona i gospode savjetnika Barbara Nikole Mirkovića i konta (conte) Marka Crnice.

Na tom je vijeću iznesena molba za prijem u ninsko plemstvo porodice Michel dall'Acqua, i to Ivana, Dinka, Antuna i Mate, koji su tada bili plemići Friulskoga grada Concordije. Konte Vinko Crnica i Marko Ruić predložili su da se prime i oni su agregirani.

Na toj sjednici iznesen je prijedlog da se na jednoj sjednici iznese molba za agregaciju, a na idućoj da se glasa.

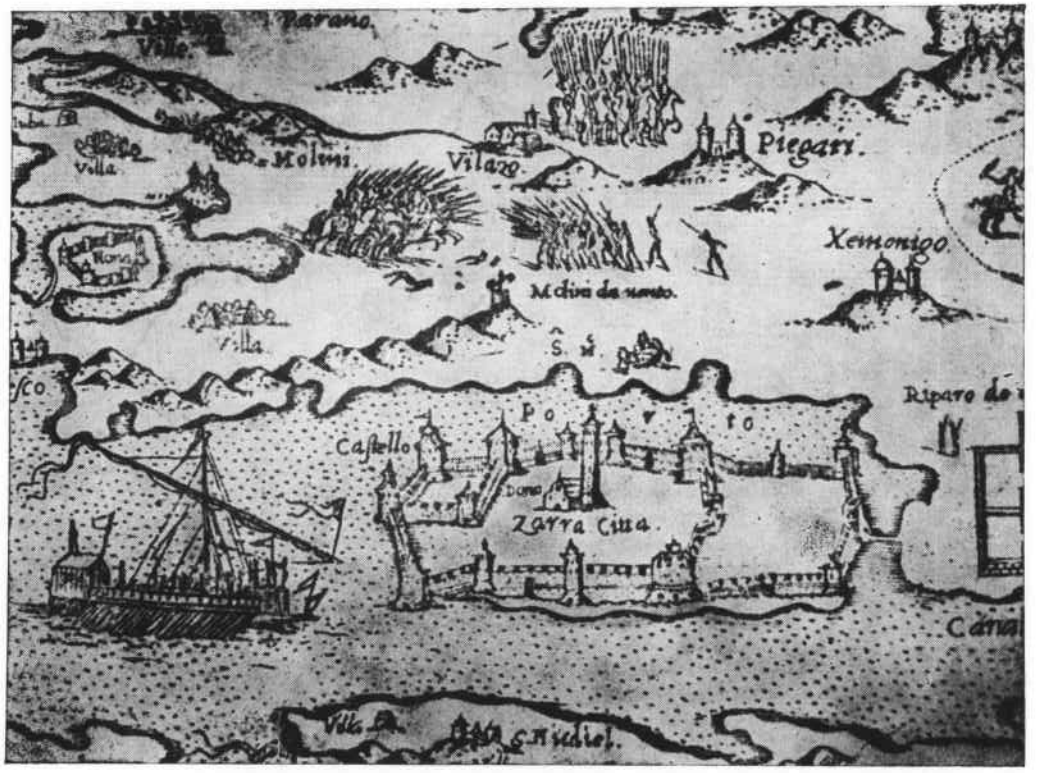
1. studenog 1752. god. sastalo se vijeće ninskih plemića »u sali kneževe palače«, u prisutnosti generalnog providura Dalmacije i Albanije Girolama Maria Balbija i ninskoga kneza Alesandra Bona. Bilo je prisutno pored generalnog providura i ninskog kneza još 19 ninskih plemića, i to: Antun Giusti, Franjo Ruić, Barbaro Nikola Mirković, Josip Zorzi, Franjo Donà, Cezar Soranzo, Ivan Andrija Mirković, Leonard Giusti, Ivan Zanchi, kapetan Ivan Mirković, Julije Querini, Ivan Giusti, Sebastijan Giusti, konte Marko Crnica, Aurelije Mirković, Josip Giusti, Jerolim Pasinić, Bonin Cerović (Zerouich), Antun Dall'Acqua.[77]

Na tom vijeću od 5. studenog 1752. god. pristupilo se daljem agregiranju u ninsko vijeće, poticajem generalnog providura Balbija, i bile su agregirane ove obitelji:

Ivan Krstitelj Stratico, plemić Kandije, Horacije Pinelli, Ivan Andrija Giadruleo, plemić Paga, paški plemić Filip Ruić, Ivan Antun Giadruleo, paški plemić, kolonel Benedikt dall'Ostia, konte Vicenzo Medici, paški plemić Diodat Bilinić, braća kolonel Josip i kolonel Šimun Lantana, Franjo Torre, sienski plemić, paški plemić Kristofor Cassio, konti Josip i Karlo Desiderati, Nikola Bonicelli, Ciriak i Petar Dedde, konti Danijel i braća Combat.[78]

I na sjednici vijeća od 18. svibnja 1775. god. bio je prisutan generalni providur, i to Giacomo Gradenigo, a ninski je knez bio Marko Alviž da Mosto. Svrha je bila izbor novih ljudi na komunalne dužnosti i ostalo što bi bilo na korist komuni. Bilo je prisutno 23 člana vijeća, računajući u taj broj i generalnog providura i kneza Nina. Ovo je vijeće

[77] Liber Consiliorum, 27—28 r, v.
[78] Liber Consiliorum I, fol. 31 r — 35 r.

G. Camotio, Okolica Zadra i Nina u XVI st.

zaključilo da više ne mogu glasati odsutni plemići pismeno ili preko ovlaštenja, nego pravo glasanja imaju samo prisutni, i odlučuje dvotrećinska većina.[79]

I doista, 16. kolovoza. 1775. god., u prisutnosti 16 onih koji su imali pravo glasa i u prisutnosti generalnog providura Giacoma Gradeniga pristupilo se izboru novih članova plemićkog vijeća grada Nina. Bili su izabrani: genovski plemić konte Ivan Giustiniani i njegov nećak Petar Canaleotti, paški plemić Ivan Antun Giadruleo, zatim paški plemići braća Jerolim i Franjo Cassio i Jerolim i Petar Cassio, zadarski i šibenski plemići braća Fenzi, konte Antun Marija Begna, zadarski plemić, porodica Ljubavac, zadarski plemići, genovski plemići dr Giorgio Brizio, braća Carlo i dr Domenico Castelli, braća Matija, Dujam i don Petar Galzigna, rapski plemići i njihov stric Kristofor, šibenska plemićka porodica Lorenza Cortellinija, plemić Torcella Dominik Machiavelli, bračći i ugarski plemići konti Šimun i Ivan Salomoni (Slamunić), plemićka obitelj Bartoletti Zulati iz Spoleta, zadarska građanska porodica Marko Tepaldi, sergent major Bortolo Knapić, četiri brata zadarske porodice Albinoni, Ivan Antun, Ivan Marija, Julije Lav, i Vinko Ludvig, zatim braća Antun i Dinko Galbiani iz Šibenika, mletački građanin Anastazije Bazilio, kandijski plemići braća Petar Antun, Franjo Marin konti Dadić Ambelikopulo, Jerolim de Bufalis Trogiranin, braća Leopold i Franjo Carceniga, mletački građanin, u ovo vrijeme konzul u Solunu Petar Koch, zadarski građani Donato Ferrari, Anzolo Muzio, zadarski građani Valentin i Marko Petricioli, Andrija i braća Pristić.

Kad je sve ovo izglasano i kad se na taj način uvelike povećao broj članova plemićkog vijeća Nina, zaključilo je to vijeće da za 30 godina ne može biti više nitko agregiran.[80]

Izložili smo kako je formirano novo ninsko plemstvo, iz čega se isuviše jasno vidi da to nije bilo plemstvo u gradu Ninu nego plemstvo grada Nina, koje je dolazilo u Nin samo na poneku sjednicu plemićkog vijeća, a inače s ovim gradom i njegovom komunom nije imalo nikakve veze. Ti novi ninski plemići živjeli su u Zadru, Pagu, Rabu, Šibeniku i drugdje. Najveći broj njih molio je prijem u ninsko Veliko vijeće samo da dođe do titule plemića, što mu u ostalim dalmatinskim komunama nije uspijevalo. Te komune nisu nikako primale nove porodice u svoje veliko vijeće, pa čak ni onda kada bi to zbog popunjenja raznih komunalnih dužnosti bilo trebalo. Takve su komune bile: Zadar, Split, Hvar, Šibenik. Zatvoreno u sebi plemstvo je tih gradova i komuna stoljećima, od vremena »zatvaranja« njihovih velikih vijeća, odbijalo da otvori svoja vrata pučanima, a ako je poneka porodica i uspjela da je prime u svoje veliko vijeće, trebalo je da se godinama za to bori. Čak ni intervencije samoga dužda i vlade u Veneciji nisu joj pomagale.

[79] Lib. Cons. I, fol. 38 r i v 39 r.
[80] Libro Consiliorum I, u cit. arhivu, fol. 39 v — 66 v.

U Ninu se našla mogućnost da poneka od takvih porodica postavi na svojoj kući plemićki grb. Međutim, ostale komune takvo plemstvo nisu kod sebe priznavale, i te su porodice za odnosne komune ostale i dalje pučani.[81]

Među brojnim agregiranim porodicama bilo je i takvih kojima je pripadnost ninskome plemstvu donosila izvjesne koristi i privilegije. To su u prvom redu oni koji su imali svoje posjede na ninskom teritoriju ili u njegovu susjedstvu, a bilo je i takvih koji su se nadali da će iz toga izvući neku korist.

Međutim je Nin sve više jačao i mjesto nekadanjih ruševina podizale se solidno građene kuće, uz grad se obrazovalo i predgrađe, kome je na čelu stajao kapetan. Pored toga su na ninskom teritoriju postojali kapetani sela Privlaka, Vrsi, Poljica, Zatona.[82]

Mada je najveći dio ninskih plemića živio izvan Nina, bilo je i onih koji su ponekad živjeli u Ninu i mogli lično izvršavati razne komunalne i gradske dužnosti, kada se Nin ponovo stabilizirao i u njemu i oko njega postojao nov život, koji, istina, nije bio luksuzan i raskošan, ali se živjelo. Te nove prilike dovele su i do raznih prepiraka, razračunavanja i mjesnih borbi, u prvom redu zbog granica posjeda, koji su postajali sve interesantniji.

Povećanjem broja članova plemićkog vijeća, koje je preko svojih »savjetnika« dodjeljivalo posjede, postala su i traženja komunalnih posjeda, ali i kontrola dodjeljivanja mnogo veća.

Preko Nina je prošlo vrlo mnogo nevolja, rušenja, paljenja i pljačke, ne samo od turske strane nego i od strane onih kojima je bilo povjereno čuvanje komunalne i crkvene imovine, pa je poslije rata, kada se Nin ponovo budio, stanje njegove komune bilo očajno u svakom pogledu. Ali su se ljudi sve više snalazili i nastojali srediti prilike Nina i njegove komune.

U to je vrijeme, poslije mira 1669. god., Nin ponovo imao svoga kneza, i ovaj je nastojao da nešto učini. Ali, kako da se sve to sredi, kada su prijašnji knezovi raspolagali nepovlasno komunalnim imanjem i dijelili ga bez odobrenja i zaključka vijeća, ili obrnuto, Veliko je vijeće, koje se sastojalo od nekoliko ljudi, donosilo zaključke i raspolagalo komunalnim zemljištima bez učešća kneza. Sve to ispraviti, bilo je doista vrlo teško. Trebalo je pored toga pomiriti interese crkve i interese komune, dužnosti crkve i komune, i toliko toga drugoga.

Ninski knez Bartolomej Minio nastojao je godine 1784. srediti ninske prilike, mada je to išlo vrlo teško.[83]

[81] Usp.: G. Novak, Povijest Splita I, Split 1957, i II, Split 1961; G. Novak, Pučki prevrat na Hvaru, Split 1918; G. Novak, Hvar, Beograd 1924; G. Novak, Hvar kroz stoljeća, Zagreb 1960, str.

[82] Liber Consiliorum I, fol. 74 r, ss.

[83] Privileggi di Nona, cit. IV, fol. 95 v, 96 r, v, 97 r, v, 98 r.

U prilikama druge polovine XVIII stoljeća, kada se Nin ponovo podizao, po broju svojih stanovnika on za Veneciju nije bio mnogo interesantan. Granica je bila daleko na Dinari i Velebitu, Turci daleko i gotovo neprimjetni. Tada je 8. ožujka 1769. godine Veliko vijeće Nina uputilo duždu pismo, u kojem se kaže: »više nego od loših vremena i događaja ratnih uzrok je dekadanse (Nina) zatrpavanje njegove luke, gdje bez kretanja i bez izlaza stoje njegove vode. Nezdrav zrak, koji vlada, potpuna nestašica bilo kakve trgovine i bilo kakva zanata, koji bi služio ljudskom životu, fatalne su posljedice spomenutog zamuljivanja. Jedini spas i njegov preporod bio bi otvaranje luke, čime bi se, kad bi se omogućio tijek vode stajaćice, zrak pročistio, a lađe bi se mogle slobodno kretati i prolaziti, osiguralo bi se zdravlje i poboljšalo stanje i prilike onim siromašnim stanovnicima«.[84]

Takve su prilike bile u Ninu i oko njega na kraju mletačkog vladanja i takve su ostale sve do pada Mletačke Republike godine 1797. Mjesto da Republika postupi po njoj već stoljećima poznatim izvještajima o prilikama u Ninu, ona se bavila samo administrativnim mjerama. Važnije su bile časti i dostojanstva i ono što je iza njih stajalo nego stvarni zahvati u bit problema.

Bilo bi doista teško i pomisliti da se drugačije postupalo na kraju XVIII stoljeća, na izdisaju Republike. U Veneciji je malo koji član Velikog vijeća, Senata ili Vijeća umoljenih mnogo znao o Ninu, a u Ninu nije bilo inicijative da se vlastitom snagom nešto učini. Vrlo je malo bilo novih plemića koji su se nastanili u Ninu. Ostali su stekli taj naslov i čast ponajviše iz puste ambicije, da budu plemići bilo koje komune, i nisu živjeli u Ninu nego po drugim gradovima i problemi Nina nisu ih nimalo interesirali. Hoće li luka biti očišćena ili ne, hoće li ikada do Nina doploviti neka veća lađa, hoće li kanal biti zamuljen i zagađen ili ne, sve ih se to nije nimalo ticalo. A Nin je ostajao onakav kakav je bio poslije ponovnog useljavanja seoskog stanovništva, čekajući bolja vremena.

[84] Privileggi di Nona, u cit. arhivu, IV, fol. 121 v, 122 r.

THE POLITICAL-ADMINISTRATIVE POSITION OF NIN IN THE TIME OF THE REPUBLIC OF VENICE

Summary

In her treatise the authoress describes the administrative and internal political relations as well as relations existing between Nin and Venice. She also reviews the general circumstances at Nin in the period of Venetian rule. At the beginning of the paper there is a brief description of circumstances reigning at Nin from the year 1327, when at a meeting of their commune the people of Nin had freely made the decision to submit to the rule of Venice, to the year 1357, when, together with other Dalmatian towns, Nin had again come under the sovereignty of Croato-Hungarian kings.

In 1409, after the sale of Dalmatia by the Croato-Hungarian King Ladislaus of Naples to Venice, Nin as well as other Dalmatian towns again came under the rule of the Venetian Republic. Since then until the fall of Venice in 1797 Nin had to suffer from innumerable misfortunes, demolitions, fires and lootings.

Although but a smallish town, Nin endeavoured to somehow preserve its one-time autonomy. The Prince of Nin would be elected by the Great Council of Venice, just as it was the case with the rest of princes of Dalmatian communes. Nin possessed a commune of its own, its justices of the peace, noblemen, a bishop, a Capitol, the Prince's Chancellery and a Chancellor. As we know from a Charter dating back to 1461, this township was organized both as a »town and district« (civitas et districtus). Nin did not have a Statute that would have been recognized by Venice; authority was exercised and justice dispensed »according to the customs of the town of Nin« — customs that had the status of law and which were acknowledged by the Republic, although they were never explicitly sanctioned.

The issue of the very existence of Nin as a town was ever on the agenda, although it figured as a place most important for the defence of Zadar, Novigrad and the neighbouring territory — a fact emphasized on frequent occasions by the very Governors General, Princes of the town of Zadar and Zadar's captains. On one hand, Nin was considered to be an unhealthy place because of the swamps that surrounded the town. It would have been necessary to dig a canal as far as the town itself for the purpose of creating defences, and also to drain the swamps, which latter caused diseases and flights from the town. It would have been necessary to cleanse the harbour in order to enable

it to accommodate bigger ships. On the other hand, there was a question whether the town walls, which already were worn out, should be pulled down and the town abandoned, seeing that expenses for the maintenance of Nin and its garrison were considerable, or whether it would pay to mend those walls.

As early as 1409 Venice had established her permanent garrison in Nin — mercenaries under the command of a captain — but in the framework of a Zadar Captain. There was also a cavalry unit stationed at Nin.

An ever-present danger was the Turks. After a war between Venice and Turkey in 1537 Nin had seen destruction already, while the hostilities that had broken out in 1570 had destroyed the town of Nin completely. It was taken by the Turks, while Venitian ships reduced the town to ruins by bombarding it from the sea, whereafter Nin was put on fire and abandoned by the Turks. However, after that war Nin somehow managed to recuperate, but not for long. After a new war waged between Venice and Turkey in 1645 Nin was again destroyed by fire and demolished by its very population and the domestic military in order to deny the enemy all possibility to find shelter should they occupy the town again.

The situation, indeed, was desperate — the town was in ruins, there was no Prince, for Venice had not appointed any, the bishop had found refuge in Zadar, the inhabitants of the town had dispersed to the islands and the surrounding places, while many of them had found their death fighting the Turks. The Great Council of Nin could not convene, for noblemen there were almost none, and also it was impossible to nominate the necessary communal administration. For this very reason in 1656 there was a meeting of the Council of Nin's noblemen (which »Council« consisted of but three men) with the aim to found a new nobility. Thus numerous families were admitted whereby was augmented the number of members of the noblemen's Council of Nin, and with time it was possible to fill in some duties and honours. Nin's new nobility lived at Pag, Rab, Šibenik and elsewhere, but there were such as would sometimes spend their time in Nin where they executed various communal and municipal duties. After the Peace of 1669 Nin again had a Prince, who tried hard to establish normal conditions in Nin and its commune, which were desperate in every respect. Nevertheless, in this time and even later, although Venice was aware of Nin's circumstances from innumerable reports received, never was the problem of Nin's swamps solved, never the problem of its harbour, and thereby the possibilty of a more intensive settling of the town of Nin.

